

Türkiye'nin Somali Politikasının İncelenmesi: 2011-2020 Dönemi¹

Mustafa Şahin*

Öz

Türkiye'de 1998 Afrika Eylem Planı'yla başlayan Afrika'yla ilişkilerin geliştirilmesi süreci Türk dış politikasındaki değişimlerin uzantısı olarak 2005'in Afrika Yılı ilan edilmesiyle derinleştirilmiş ve 2008'den itibaren Afrika'yla ilişkiler ciddi bir seviyeye ulaşmıştır. 2011'de bahsedilen doğrultuda, 1991'den sonra devlet otoritesinin tesis edilemediği ve 21. yüzyılın ilk kırılığını yaşayan Somali, Türk dış politikasının hareket sahalarından biri haline gelmiştir. İnsani diplomasi odağında başlayan Türkiye-Somali ilişkileri, yumuşak güç araçlarının kamu diplomasisiyle tatbik edildiği ve devlet inşa sürecine dâhil olunan bir boyuta ulaşmıştır. Çalışmada, Türkiye'nin 2011'den günümüze Somali'de yürüttüğü faaliyetler değerlendirilerek Türkiye'nin Somali politikası incelenmiştir. Türkiye'nin Somali'de yürüttüğü faaliyetler, Türkiye Yardım Modeli olarak kavramsallaştırılarak, model sayesinde insani diplomasi açısından Somalililere ve birçok araştırmacıya göre Türkiye'nin Somali'deki en başarılı aktör olduğu görülmüştür. Aynı zamanda Türkiye'nin, barışa ulaşılması ve devlet otoritesinin egemen kılınması adına Somalililer nezdinde sahip olduğu olumlu görüntüsünün kendisine Somali'de başka bir aktörün sahip olmadığı bir hareket sahası sunduğu görülmüş ve yapılması iktiza edenin faaliyetlerin derinleştirilerek sürdürülmesi olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışmada basında çıkan haberler, karar alıcıların ifadeleri, akademik geçerliliği olan kitaplar, makaleler ve Somali'de faaliyet yürüten Türk kurumlarının faaliyet raporları kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Somali, Devlet İnşası, Türkiye Yardım Modeli

¹ Bu makale, yazarın Milli Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Uluslararası İlişkiler ve Bölgesel Çalışmalar Anabilim dalında yüksek lisans tezi olarak hazırladığı "Somali devlet inşa sürecine Türkiye'nin etkisi ve Türk yumuşak güç kapasitesi: 2011-2019" başlıklı tez çalışmasından üretilmiştir.

* Araştırma Görevlisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, TR, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, <https://orcid.org/0000-0002-0948-3198>, mustafasahinakademik@gmail.com

Analyzing Turkey's Somalia Policy: The period of 2011-2020

Mustafa Şahin*

Abstract

The process of developing Turkey-Africa relations began with the 1998 African Action Plan. In the following period, relations intensified with the 2005 declaration as the Year of Africa as a result of changes in Turkish foreign policy. Since 2008, Turkish-African relations have reached high levels. In 2011, Somalia, where state authority could not be established after 1991 and the first famine of the 21st century was experienced, has become one of the important areas of action of Turkish foreign policy. Turkey-Somalia relations started with the focus of humanitarian diplomacy and the process has reached a stage where soft power tools are applied within public diplomacy and included in the state building process. In this article, Turkey's Somalia policy has been assessed by taking into account Turkey's activities in Somalia since 2011. Turkey's activities in Somalia were conceptualized as the Turkey Assistance Model, and it was seen that Turkey is the most successful actor in Somalia in terms of humanitarian diplomacy, according to Somalians and many researchers. At the same time, it was found that Turkey's positive image in the eyes of Somalians grants Ankara a range of taking actions that no other actor in Somalia has. It was found that what is required to achieve peace and establish state authority is to deepen and continue these activities. In the study, press reports, policy-makers' statements, academic books, articles and reports on the activities of Turkish institutions operating in Somalia were used.

Keywords: Turkish Foreign Policy, Somalia, State-Building, Turkish Assistance Model.

* Research Assistant, Yıldız Technical University, TR, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and International Relations, <https://orcid.org/0000-0002-0948-3198>, mustafasahinakademik@gmail.com

1. Giriş

Türkiye, 2011'de Somali'de kıtlık nedeniyle oluşan insani krizi ortadan kaldırmak için ciddi bir maddi kaynakla ve kendi personeliyle yardımda bulunmuş ve Somali'yle ilişkisini derinleştirerek günümüzdeki seviyesine ulaştırmıştır. 2011'den günümüze kadarki dönemde Türkiye'nin Suriye hariç tutulduğunda toplamda en çok kaynak aktardığı ülke Somali'dir. Dış politika etkinliği açısından önemli sahalarda gerçekleştirilen faaliyetler, Türkiye'nin Somali'ye büyük önem verdiğini göstermektedir. Türkiye'nin en büyük diplomatik misyon şefliği Mogadişu'dadır. Türkiye, ciddi sayıda Somalili öğrenciyi ilköğretimden lisansüstü düzeye kadar Türkiye'de ve Somali'de eğitim imkânı sunmakta, Somali Silahlı Kuvvetleri'ni her düzeyde eğitip donatmakta, Somali Polis Gücü'nü eğitmekte, Somali Sahil Güvenlik Ekipleri'ni yetiştirmekte, Doğu Afrika'nın en gelişmiş hastanesinde Somalililere hizmet sunmakta, Somalililere tarım teknikleri eğitimi vermekte, uluslararası kamuoyunda Somali farkındalığı geliştirmeye çalıştırmakta ve Somali için bürokrat/diplomat yetiştirmektedir. Bu sebeple, Türkiye'nin Somali politikasının bilançosunun ortaya çıkartılması ve değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Türkiye'yi Somali için ve Somalililer nezdinde önemli yapan faktör, kendine has bir yönteminin olmasıdır. Türkiye'nin Somali'de etkin biçimde bulunmaya başlamasından evvel bölgedeki en önemli aktörler Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Avrupa Birliği (AB), Britanya, Afrika Birliği (AfB) ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE)'dir. Mevzubahis aktörlerin tamamı, Türkiye'den önce benzer politikalarla Somali'de bulunmuşlardır. Türkiye öncesi diğer aktörler açısından tercih edilen politika ise (1) barış sağlanmadan altyapı-eğitim-ticaret hizmetlerine girişmemek, (2) ulusal personeller yerine üçüncü ülkelerin personelleriyle faaliyet yürütmek, (3) Mogadişu'dan değil Nairobi'den Somali politikası yürütmek, (4) ordu oluşturmak yerine uluslararası misyon askerleriyle güvenliği tesis etmeye çalışmak, (5) Somali devlet kurumlarını işler hale getirmeye ağırlık vermemek, (6) Somali hükümetlerini Somali dışında kurmak, (7) tecrübe ve organizasyon eksikliği nedeniyle bürokratik süreçleri tamamlamaları zor olan Somalilileri bürokrasiye boğmak, (8) Somalililere gereken saygıyı göstermemek, (9) Somali'de Somali çıkarlarından ziyade kendi çıkarları uyarınca hareket etmek, (10) sorunların sebeplerini değil sonuçlarını ortadan kaldırmaya çalışmak ve (11) kabileci anlayışın parçasına dönüşmek unsurlarından oluşan ve harcanan milyarlarca dolara rağmen gelişim sağlayamayan bir çerçeveye sahiptir.

Bu çalışma, 2011-2020 dönemini kapsamaktadır. Çalışmanın tematik sınırı Türkiye'nin Somali'de devlet kurumları aracılığıyla gerçekleştirdiği faaliyetlerdir. Çalışmanın sınırlılığı, Türkiye'nin Somali politikası hakkındaki literatürün kısıtlı olması ve Somali'de faaliyet yürüten kurumların ayrıntılı raporları kamuoyuyla paylaşmaması hususları etrafında şekillenmiştir. Çalışmada Somali'de faaliyet yürüten kurumların faaliyet raporları, siyasi sorumluluğu bulunan karar alıcıların ifadeleri, makaleler, akademik kitaplar, araştırma kuruluşlarının yayınları, basında çıkan haberler kaynak olarak kullanılmıştır. Çalışma ulusal literatürde eksik olan Türkiye'nin Somali politikasının bütüncül değerlendirilmesi ihtiyacının giderilmesine katkıda bulunacaktır. Çalışmada Türkiye'nin Somali politikası, beklentileri, kaynakların aktarımı ve devlet inşa sürecine dahil oluşu boyutlarıyla ele alınmıştır. Araştırmacıya göre Türkiye, Somali'ye başlangıçta insani nedenlerle müdahil olmuştur. Ancak faaliyete başladığı süreçte Somali politikası aracılığıyla kazanabileceklerini fark etmiş ve politikasını derinleştirmiştir. Türkiye'nin Somali politikası sıfır toplamlı oyun değil kazan/kazan stratejisi üzerine inşa edilmiştir. Türkiye, Somali politikası aracılığıyla insani yardım noktasında prestij kazanmış ve dış politika dilini kurarken örnek olarak sıklıkla Somali'ye başvurmuştur. Türkiye, kırılgan devletler arasında ön sıralarda bulunan Somali'nin istikrara kavuşma sürecinde oynadığı rolle istikrar sorunu yaşayan devletlerle ilişki kurarken sunabileceği bir tecrübeye sahip olmuştur. Bir Afrika ülkesi olan Somali'de gerçekleştirdiği faaliyetler sayesinde Afrika'da ilişki kurma konusunda başarı elde etmiştir.

1960'lardan beri arzulanan, 1998 itibariyle resmî belgelere yansıyan Afrika ülkeleriyle ilişkilerin derinleştirilmesi anlamına gelen Afrika açılım sürecinde Somali'nin önemli bir eşik olduğu araştırmacı tarafından düşünülmektedir. Somali ise süreçte istikrara kavuşma yolunda daha önce alamadığı bir mesafeyi kat etmiş ve eğitim, sağlık, askeriye, polis kuvveti ve altyapı alanları başta olmak üzere birçok kaynağa erişmiştir. Süreçte Somali, 20 yıl boyunca kuramadığı devlet otoritesini gereken düzeyde olmamakla birlikte Türkiye'nin etkisiyle tesis etmiştir. Merkezi Hükümete bağlı ordunun oluşmaya başlaması Somali'nin en büyük kazanımlarından biri olarak sürece hizmet etmektedir.

1.1. Türkiye'nin Somali Devlet İnşa Sürecine Etkisinin Değerlendirileceği Çerçeve

Türkiye'nin Somali'de yürüttüğü faaliyetlerin Somali'de devlet inşasına

olan etkisinin değerlendirilmesinde uluslararası hukukun devlet için kurucu kabul ettiği unsurlar ve Hans Morgenthau'nun ulusal gücü belirlemek için kullandığı unsurlar kullanılmıştır. Morgenthau, bir ülkenin gücünü, “ulusun gücü” olarak ele almakta, ülkenin gücünün esasında ulusal güç anlamına geldiğini ifade etmektedir.² Morgenthau, ulusal gücü belirleyen unsurları sabit olanlar ve sürekli değişim içinde olanlar halinde ikiye ayırmıştır. Coğrafya, bir ulusun sabit güç unsurları arasındadır, doğal kaynakları -nispi- sabit güç unsurları arasındadır. Coğrafya ve bilhassa doğal kaynakların varlığının gerçek anlamda işlev görmesi ise endüstriyel kapasiteyle alakalıdır. Kadim bir coğrafyada zengin doğal kaynaklara sahip olmak ancak var olan kaynakları kullanabilir kılmakla bir anlam kazanmaktadır.³ Coğrafya, doğal kaynaklar ve bunları işleyecek endüstriyel kapasite ise askeri kapasitenin hazırlıklı olmasını belirleme amacıyla ilişkilidir. Aktörün dış politika hedeflerine uygun bir askeri hazırlığı haiz olması mecburiyettir. Askeri hazırlık ise dönemin şartlarına göre değişebilir bir mahiyet arz etmektedir. Nüfus, ulusal gücün unsurları arasında önemli bir mevki işgal etmektedir. Ancak salt nüfus, en güçlü olmaya yetecek bir unsur olmaktan uzaktır. Niceliğin yanı sıra nüfusun niteliği de unsura etki etmektedir.⁴ Ulusun karakteri de gücü oluşturan unsurlar arasında sayılmaktadır. Ulusal karakter, herhangi bir ulusun diğer uluslara nazaran daha çok başvurduğu yol ve yöntemleri, dünyaya bakışı ve tarihsel birikimi ifade etmektedir. Ulusun maneviyatı da gücün unsurları arasındadır. Ulusun maneviyatı, savaşta ve barışta ulusun dış politikalarına olan inancını ve buna göre gayretini ifade etmektedir.⁵ Tüm unsurlar içinde en önemli ve en az sabit olan unsur ise diplomasinin niteliğidir. Ulusal gücün tüm unsurlarını harmanlayarak gerçek güç haline dönüştürecek olan unsur, yürütülecek diplomasinin niteliğidir. Diplomasinin nitelikli olmadığı durumlarda coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, nüfus, ulusal karakter, ulusun maneviyatı unsurlarını belirli bir amaç uğruna uluslararası arenada etkili kılmak mümkün görülen bir ihtimal olmaktan uzaktır. Nitelikli diplomasinin ortaya çıkması ise belirli bir geleneğin, yerleşmiş kurumların ve liyakat sahibi personelin varlığıyla kaim hale gelmektedir.⁶

² Hans Morgenthau, *Politics Among Nations* (New York: Alfred A. Knopf, 1948), 73.

³ Morgenthau, *Politics*, 80-86.

⁴ Morgenthau, *Politics*, 88-94.

⁵ Morgenthau, *Politics*, 96-101.

⁶ Morgenthau, *Politics*, 105-107.

Uluslararası hukukta devletin, 3 temel kurucu unsuru bulunmaktadır. Sürekli olarak bir arada bulunan bir insan topluluğu, insan topluluğunun üzerinde ve içinde yaşayacağı kara, deniz, hava bölümlerinden oluşan ülke, siyasi ve hukuki veçhelerden örgütlenmiş bir otoriteyle otoritenin egemen ve bağımsız olması, uluslararası hukukun devletin varlığını kabul etmesi için aradığı kurucu unsurlardır. Uluslararası hukuk nezdinde meşru bir aktör olarak kabul edilmenin, “uluslararası hukuktan kaynaklanan haklara ve yükümlülöklere sahip olma yeteneği” ve “uluslararası hukuktan doğan haklarını uluslararası düzeyde doğrudan koruyabilme yeteneği” olmak üzere iki temel özelliği vardır.⁷

2. Türkiye-Somali İlişkileri

1960-1969 arasında kısa bir demokrasi tecrübesi olan Somali, 1969'daki SSCB yanlısı darbe sonrasında SSCB bloğunda yer almış ve Somali'yle Türkiye arasında, Somali SSCB bloğundan Etiyopya'ya açtığı savaş yüzünden çıkartılıp Batı Bloğuna girmek zorunda kalıncaya dek ilişki kurulmamıştır. Resmi ilişkiler, 1980'lerde karşılıklı büyükelçiliklerin açılmasıyla başlamıştır. Ancak Somali'deki kaos hali Türkiye'nin ilişkileri derinleştirmesine müsaade etmemiş ve 1993'teki Somali İç Savaşı nedeniyle Türkiye'nin Mogadişu Büyükelçiliği kapatılmıştır. 2011'e kadar resmi olmayan kanallar ve bölgeye yakın Türk büyükelçilikleri yoluyla sürdürölen ilişkiler, 2011 sonrasında derinleştirilmiştir.

2.1. Somali Ülke Görümü

Somali, Afrika'nın doğusunda, Aden Körfezi'nin güneyinde, Hint Okyanusu'nun batısında ve Arap Yarımadası'nın güneybatısında, Babül Mendep Boğazı'nın çıkışından itibaren sahil boyunca uzanan Afrika Boynuzu olarak adlandırılan bölgede yer almaktadır. Kuzeyinde Cibuti, batısında Etiyopya ve güneybatısında Kenya'yla kara sınırı bulunmaktadır. 657.540 km² yüzölçümüne, 3025 km sahil şeridine sahiptir.⁸ Bayrağı, mavi zemin üzerindeki beş köşeli yıldızdan oluşur. Köşeler, tarihsel olarak Somali toprağı addedilen Cibuti, Etiyopya'ya ait Ogaden Bölgesi, Kenya'nın doğusundaki bölge ve sömürge zamanında İngiliz kolonisi olan bölgeyle İtalyan kolonisi olan

⁷ Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2011), 137-148.

⁸ Helen Chapin Metz, “Country Profile,” içinde *Somalia A Country Study*, ed. Helen Chapin Metz (Virginia: DAPAM, 1993), xiv.

bölgeyi sembolize eder.⁹ Ülke, kuzeybatısında yer alan ve 1991'den beri bağımsızlık isteyen Somaliland¹⁰, kuzeyinden başlayarak Hobyo hattına kadar olan bölgedeki özerk Putland ve güney-orta Somali olarak üç parçalı bir yapı arz etmektedir.

Ülkede başlıca geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır.¹¹ Federal Cumhuriyet olan Somali'nin nüfusu çeşitli raporlarda 11-12 milyon civarında kabul edilmektedir.¹² Lâkin Somali'de uzun süredir genel nüfus sayımı gerçekleştirilememiştir. BM tahminlerine göre 2019 itibarıyla Somali, 16 milyondan fazla nüfusa sahiptir.¹³ Başkenti Mogadişu olan Somali'nin önemli şehirleri Hargeysa, Baioa, Kismayo, Berbera ve Marka'dır.¹⁴ Ülkenin resmi dili Afro-Asya dil ailesi grubunda olan Somalice ve Arapça'dır ama İngilizce ve ondan daha az olmasına rağmen İtalyanca dilleri de yaygın olarak kullanılmaktadır.¹⁵ Somalice 20. yüzyıla kadar sözlü bir dil olarak var olmuştur, ilk olarak resmi olmamakla birlikte Arap Alfabesi kullanılmış ve 1970'lerde resmi olarak Latin Alfabesine geçilmiştir.¹⁶

Somali, İslam'ı resmi din olarak kabul etmiştir ve nüfusun tamamına yakını Sünni Müslüman'dır.¹⁷ Mısır merkezli İhvan Hareketi ve Suudi Arabistan merkezli Selefi Hareketler 1960 sonrasında ülkeye girmiştir ve hatırı sayılır takipçileri bulunmaktadır.¹⁸ Somali'de gücün dağılımı kabile ayırımına göre yapılmaktadır. 4.5 Modeli denilen ve 4 büyük kabilenin belirleyici olduğu bir sistem yürürlüktedir.¹⁹ Belirleyici kabileler Darod, Dir, Hawiye ve Rahanweyn olarak kabul edilmektedir. Yasama, 275 koltuklu meclis ve 54

⁹ Said S. Samatar, "Historical Setting," içinde *Somalia A Country Study*, ed. Helen Chapin Metz (Virginia: DAPAM, 1993), 28.

¹⁰ Somaliland, herhangi bir ülke tarafından tanınmamıştır. "The Administration," Son Erişim: Ocak 1, 2021, <http://somalilandgov.com/the-administration/>.

¹¹ Afyare Abdi Elmi, *Somali: Kimlik İslami Hareketler ve Barış*, çev. Zekiye Baykul (İstanbul: Açılım Kitap, 2012), 54.

¹² "Somalia Country Review," *Intelligence, Country Watch*, Son Erişim: 1 Şubat 2020, <https://www.countrywatch.com/intelligence/countryreviews?countryid=158>.

¹³ "Somalia Population," *World Meters*, Son Erişim: 2 Şubat 2021, <http://www.worldometers.info/world-population/somalia-population/>.

¹⁴ Ahmet Kavas, *Tarihten Bugüne Somali* (İstanbul: AFAM, 2017), 4.

¹⁵ "Somalia: Language & Culture," *RBERN* (New York: 2012), 9.

¹⁶ Mohamed Osman Omar, *The Road to Zero* (Londra: Haan, 1992), 24.

¹⁷ I. M. Lewis, *Understanding Somalia: Guide to Culture, History and Social Institutions* (Londra: Haan Associates, 1993), 9-10.

¹⁸ Lewis, *Understanding Somalia*, 110-111.

¹⁹ "The Rotation Convention: The Real Scandal of Somalia's 4.5 Power Sharing System," *Somalia News*, 22 Ocak 2016, <https://somalianewsroom.com/the-rotation-convention-the-real-scandal-of-somalias-4-5-power-sharing-system/>.

koltuklu senato olmak üzere çift meclisli bir yapıdadır. 18 bölgeden oluşan Somali'de hâlihazırda Mohamed Farmajo Cumhurbaşkanlık vazifesini yürütmektedir.

2.2. 2011 Öncesi Dönemde İlişkiler

Türk-Somali ilişkileri, derin bir tarihe sahiptir. Osmanlı Devleti'yle Somali arasındaki ilk ilişki 16. Yüzyılın başında Harar Emirliği aracılığıyla kurulmuş, Portekiz'in Habeşistan'la birlikte bölgedeki faaliyetlerine karşı Osmanlı'dan yardım isteyen emirliğe destek verilmiştir. Osmanlı desteğinin ardından bölgede güç kazanan Harar Emirliği, iç meseleler sebebiyle yıkılmış, müteakip dönemde Osmanlı'nın sınırları Kuzey Somali'yi içeren bir kapsama ulaşmıştır.²⁰ Mısır'da Kavalalı döneminde Somali'nin sorumluluğu Mısır'a bırakılmış ancak 1880'lerden sonra Osmanlı'nın bölgedeki fiili hakimiyeti sona ermiştir.²¹ 20. yüzyıla kadar Osmanlı'ya bağlı yahut yakından ilişkili beylik, emirlik ve kabilelerin hüküm sürdüğü Somali'de Britanya, Fransa ve İtalya'nın sömürgeleştirme faaliyetlerine karşı bölgedeki yerel unsurlara destek verilerek bölgenin sömürgeleştirilme süreci engellenemese bile uzatılmıştır. Seyyid Hasan'ın önderliğindeki Derviş Hareketi, yerel unsurların en önemlisidir. 1899'da başlayan mücadelesini öldürülene dek sürdüren Hasan, süreçte Osmanlı devletinden danışman ve silah desteği almıştır. Habeşistan Şehbenderi Mazhar Bey aracılığıyla kurulan ilişkide, Enver Paşa, Habeşistan Kralı ve Hasan'ı dahil ettiği planıyla sömürgeci güçleri bölgeden çıkarmak istemiştir. Ancak Habeşistan Kralı'nın Türk yanlısı tutumu nedeniyle tahttan indirilmesiyle plan başarısız olmuştur.²² I. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle Osmanlı desteğinden mahrum kalan Hasan, süreçte maddi imkansızlıklar nedeniyle başarısız olmuş ve 1920'de hava saldırısıyla öldürülmüştür. Hasan sonrasında Somali'de sömürgecilere karşı direniş görülmemiştir.²³

Somali'nin bağımsız ve demokratik bir devlet olduğu 1960'larda çeşitli temaslar olmuş, Türk uzmanlar, Somali'de danışmanlık hizmeti vermişlerdir. Ancak 1969'da Somali'nin SSCB bloğuna geçmesiyle ilişkiler ilerlememiş ve resmi boyut kazanmadan durmuştur. Somali 1979'da SSCB tarafından yalnız bırakılınca ise ABD'ye yakınlaşmış ve Batı Bloğu ülkeleriyle ilişki-

²⁰ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti: Habeş Eyaleti* (Ankara: TTK Yayınları, 1996), 23-29, 35.

²¹ Ahmet Kavas, "Doğru Afrika Sahilinde Osmanlı Hakimiyeti: Kuzey Somali'de Zeyla İskelesinin Konumu," *İslam Araştırmaları Dergisi*, no. 5 (2001): 127.

²² Orhonlu, *Osmanlı*, 171-174.

²³ Omar, *The Road*, 473, 475.

lerini kurmaya başlamıştır. İlgili dönemde Türkiye, Somali'yle diplomatik ilişki tesis etmiş ve 1981'de ilk Mogadişu büyükelçisini atamıştır. Büyükelçiliklerin açılmasını müteakip ilişkilerin derinleştirilmesi adına üst düzey temaslar söz konusu olmakla birlikte Somali'de başlayan iç savaş sebebiyle tarafların arzuladığı düzeyde bir seviyeye ulaşılmasından resmi ilişkiler 1993'te Türkiye'nin Mogadişu Büyükelçiliğini kapatmasıyla durmuş, sadece BM Misyonu aracılığıyla ilişkiler sürmüştür.²⁴ 1993'te Türkiye, tabur düzeyinde bir birliği BM Misyonu'na göndermiş ve dönemin Genelkurmay Harekât Başkanlığı Komutanı Korgeneral Çevik Bir, UNOSOM II Misyonu'nun komutanlığını yürütmüştür.²⁵ Misyondaki birlik, 1992-1994 arasında Mogadişu Havalimanı'nın güvenliğinden sorumlu olarak faaliyet göstermiştir. Havalimanını koruyan Türk Taburu, Somalililere insani yardımda bulunarak Mogadişu'da Türklere karşı olumlu bir intiba oluşmasını sağlamıştır.²⁶ ABD'nin bölgeden çekilmesinin ardından Türk taburu 1994'te Somali'den çekilmiştir.

2.3. 2011 Sonrası Dönemde İlişkiler

Türk dış politikasında 1960'larda yaşanan Kıbrıs Krizi'yle elzemliği idrak edilen dış politikanın çok boyutlu hale getirilmesi ihtiyacı, uluslararası sistem, bölgesel krizler ve iç siyasette yaşanan istikrarsızlıklar gibi nedenlerle 2000'lere kadar giderilememiştir.²⁷ Türkiye'nin Somali'yle kurduğu ilişki, 2011 kılıfıyla başlamasına rağmen ilişkinin zemini 1998'de ilan edilen Afrika Eylem Planı Belgesi'dir. Belgeyi 2005'in Afrika yılı ilan edilmesi takip etmiştir. 2008'de Türkiye- Afrika Birliği Zirvesi gerçekleştirilmiştir. 2010'da ise Afrika Strateji Belgesi yayınlanmıştır. Türkiye, kıta ölçeğinde düşünüldüğünde iktisadi ilişkilerin geliştirilmesi yoluyla başladığı süreçte ilişkiler belirli seviyelere ulaştıkça siyasi ilişkileri derinleştirme yoluyla Afrika Açılım Politikası'nı sürdürmüştür.²⁸ Afrika Strateji Belgesi, ilişkilerin

²⁴ "Büyükelçilik Tarihi ve Önceki Büyükelçilerimiz," *Mogadişu Büyükelçiliği*, 1 Ocak 2020, <http://mogadisuu.be.mfa.gov.tr/Mission/MissionChiefHistory>.

²⁵ Çevik Bir, *Somali'ye Bir Umut* (İstanbul: Sabah Kitapları, 1993), 29.

²⁶ Bir, *Somali'ye*, 46.

²⁷ Giray Saynur Derman ve Vefa Kurban, "Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına Etkisi ve ABD-SSCB ile İlişkiler," *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 16, no. 33 (2016): 463.

²⁸ "Türkiye-Afrika İlişkileri Tarihi Perspektif," *Dışişleri Bakanlığı*, Son Erişim: 20 Haziran 2019, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>; "Uluslararası Kuruluşlarla İlişkimiz: Afrika Birliği," *Dışişleri Bakanlığı*, Son Erişim: 20 Haziran 2019, <http://www.mfa.gov.tr/afrika-birligi.tr.mfa>.

ortaklık anlayışına bağlı bir biçimde sürdürülebilir bir mahiyette derinleştirilmesini öngörmüştür.²⁹ Ortaklık anlayışına dayalı ilişkilerde amaçlar, “bölgede barış ve istikrara katkıda bulunmak, kıtadaki ülkelerin siyasi, sosyal ve ekonomik açılardan gelişmesine yardımcı olmak, Afrika kaynaklarının sömürülmesinin önüne geçilerek Afrikalılarca kullanılmasına katkıda bulunmak ve mevzubahis amaçlara yönelik insani yardım, güvenlik, yeniden yapılanma, arabuluculuk ve kamu diplomasisi alanlarında karşılıksız yardımda bulunmak” olarak kabul edilmiştir.³⁰ 2013’ten bu yana Afrika’yla ilişkiler “Afrika Ortaklık Politikası” başlığı altında sürdürülmektedir.³¹

Tablo 1: Türkiye’nin Somali’ye Devlet Kurumları Aracılığıyla Aktardığı Maddi Yardımlar

| Yıllar | Türkiye’nin Somali’ye Yardımları |
|--------|----------------------------------|
| 2007 | 3,55 |
| 2008 | 7,51 |
| 2009 | 5,69 |
| 2010 | 5,81 |
| 2011 | 93,39 |
| 2012 | 86,61 |
| 2013 | 115,74 |
| 2014 | 75,4 |
| 2015 | 314,8 |
| 2016 | 59,63 |
| 2017 | 60,6 |
| 2018 | 60,0 |
| Toplam | 888,73 |

TİKA, Türkiye Kalkınma Yardımları Raporları, Ankara:2007-2018. (Milyon Dolar)

Türkiye’nin Somali Politikası, Türkiye’nin Afrika politikası bağlamında bir anlam ifade etmektedir. Türkiye, 2010’da yayınladığı Afrika Strateji Belgesi’nde öngördüğü ve I. Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi’nde ilan ettiği ilkeler

²⁹ “27533 sayılı Genelge,” *Resmi Gazete*, Mart 2010.

³⁰ “Türkiye-Afrika İlişkileri, İlişkilerin Kurumsallaşması-Dördüncü Dönem,” *Dışişleri Bakanlığı*, Son Erişim: 20 Haziran 2019, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>.

³¹ Mevlüt Çavuşoğlu, *2019 Yılına Girerken Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Girişimci ve İnsani Dış Politikamız* (Ankara: T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2018), 107.

ışığında Somali'de bulunmaktadır. Dışişleri Bakanlığı'nın Afrika'yla ilişkilerde kabul ettiği amaçların tamamına yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır. Tablo 1, Türkiye'nin süreçte yaklaşık 900 milyon dolarlık kaynağı Somali'ye aktardığını göstermektedir.

Türkiye'nin Somali'yle ilişkilerinde gerçek bir dönüm noktası yaşanan ve ağır sonuçlar doğuran kıtlıktır. Türkiye'nin insani krizi ele alma biçimi, zamanla derinleşecek ilişkilerin zeminini inşa etmiştir. Somali'de yaşanan insani krizin çözümüne yönelik ilgi sadece karar alıcı düzeyinde kalmamış, Türk milleti de Somalililere yardım etmek için seferber olmuştur. Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, 19 Ağustos'ta Somali'ye gitmiştir. Başbakan'ın kalabalık bir katılımcı ekibiyle Mogadişu'ya gitmesi Türkiye'nin Somali'ye karşı ilgisinin boyutunun kamuoyuna duyurulması olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira Başbakan'ın Somali ziyareti Siad Barre sonrası dönemde ilk kez Afrika kıtası dışından bir liderin Mogadişu'yu ziyareti olmuştur.³² Başbakan, Türkiye'nin ve uluslararası kamuoyunun ilgisini, Somali'ye çekmiştir.

Erdoğan, Foreign Policy Dergisi'nde "*Somali'nin Gözyaşları*" isimli bir yazı kaleme alarak, uluslararası toplumu Somali için göreve çağırarak kıtlığa giden sürecin siyasi altyapısından bahsetmiştir. Güvenlik ve istikrar tesis edilmeden Somali'de aynı problemlerin tekrarlanacağını vurgulayan Erdoğan, Türkiye'nin Somali'de kısa sürede gerçekleştirdiği faaliyetlerin yalnızca kıtlığın etkisini ortadan kaldırmaya yönelik faaliyetler olmadığını, aynı zamanda güvenlik ve istikrara katkı sunan faaliyetler olduğunu belirtmiştir.³³ Somalili karar alıcılar Türkiye'nin çabalarını memnuniyetle karşılayarak Türkiye'yi 'Stratejik Ortak' olarak gördüklerini ifade etmişlerdir.³⁴

Türkiye, Kızılay ve AFAD başta olmak üzere devlet kurumları ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla acil insani yardım kategorisine giren ihtiyaçları Somali'ye göndermeye başladıktan kısa bir süre sonra 1993'de kapattığı büyükelçiliğini yeniden ve diğer uluslararası aktörlerin aksine Nairobi'de değil Mogadişu'da açmış, büyükelçi olarak Yeryüzü Doktorları Derneği'nin

³² "Başbakan Somali'de," *Sabah*, 19 Ağustos 2011, <https://www.sabah.com.tr/dunya/2011/08/19/basbakan-somalide>.

³³ Recep Tayyip Erdoğan, "The Tears of Somalia," *Foreign Policy*, 10 Ekim 2011, <https://foreignpolicy.com/2011/10/10/the-tears-of-somalia/>.

³⁴ "Türkiye ile Somali stratejik ortak," *Anadolu Ajansı*, 6 Şubat 2012, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-ile-somali-stratejik-ortak/364131>.

bilinen isimlerinden Cemalettin Kani Torun'ı atamıştır.³⁵ Torun'un ardından atanan Dr. Olgan Bekar, 2019'a kadar Somali Büyükelçiliği görevini sürdürmüştür. 2019'da atanan Mehmet Yılmaz hâlihazırda büyükelçilik görevini icra etmektedir.

2011'den itibaren Sağlık Bakanlığı, Sahra Hastaneleri kurarak Somalililere sağlık hizmetleri sunmaya başlamıştır. Kızılay Mogadişu'da 20 bin kişilik bir kamp açarak yerinden edilmiş Somalililere destek olmaya başlamış ve aynı tesisle yetimhanelerin günlük yemek ihtiyaçlarını karşılamıştır. Tarım projeleri başlatılarak gelecekte yaşanması muhtemel kıtlıkların önüne geçilmek istenmiştir. Su kuyusu açma ve asfalt yol yapımı başta olmak üzere birçok altyapı projesi süreçte devlet kurumlarının öncülüğünde gerçekleştirilmiştir.³⁶ Türk Hava Yolları'nın Mogadişu seferleriyle Somali'yle dünya arasındaki doğrudan bağlantı yeniden sağlanmıştır.³⁷ Türkiye Bursları programı başta olmak üzere çeşitli programlarla Somalililerin Türkiye'ye getirilerek eğitim almaları sağlanmıştır.

Süreçte Dışişleri Bakanlığı, Somalili personelleri Diplomasi Akademisi'nde yetiştirmeye başlamış, Milli Savunma Bakanlığı Somalili subayların daha iyi eğitim almaları adına Türkiye'de çeşitli eğitimler vermiştir. Aynı durum Emniyet Teşkilatı için de söz konusu olmuş, Somali'de etkin bir polis gücü kurulması adına Somalililer, İçişleri Bakanlığı'nın eğitimlerine dâhil edilmişlerdir. Ancak orduda gerçekleşmesi gereken gelişimin salt Türkiye'ye öğrenci getirilmesi yöntemiyle olması iktiza edenden yavaş gerçekleşeceğinin görülmesi üzerine Somali Ordusu'nun teşkili adına Mogadişu'da Harp Okulu, Subay Okulu ve Er Eğitim Tesisi'ni kapsayan Türk Somali Askeri Eğitim Üssü (TÜRSOM) açılmıştır. 2013'te Eş-Şebab'ın Türk Büyükelçiliği'ni hedef alması ve bir özel harekât polisinin şehit olması, Türkiye'nin kararlılığının ciddi bir sınanma geçirdiği bir hadise olarak kayıtlara geçmiştir.³⁸ Türkiye, Eş-Şebab'ın meydan okumasına en büyük Misyonu'nu Başbakan Erdoğan'ın katıldığı bir törenle Mogadişu'da açarak cevap vermiş ve

³⁵ "Türkiye'nin ilk Somali Büyükelçisi belli oldu," *Hürriyet*, 13 Eylül 2011, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkiyenin-ilk-somali-buyukelcisi-belli-oldu-18719810>.

³⁶ "No: 49, 16 Şubat 2014, Ülkemizin Somali'ye yapmakta olduğu yardımlar hk.," *Dışişleri Bakanlığı*, 16 Şubat 2014, http://www.mfa.gov.tr/no_-49_-16-subat-2014_-ulkemizin-somali_je-yapmakta-oldugu-yardimlar-hk.tr.mfa.

³⁷ "THY Mogadişu Seferlerine Başladı," *BBC*, 12 Mart 2012, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/03/120306_turkish_airlines.

³⁸ "Elçiliğe hain saldırı: 1 şehit," *Milliyet*, 28 Temmuz 2013, <http://www.milliyet.com.tr/elcilige-hain-saldiri-1-sehit/gundem/detay/1742622/default.htm>.

Somali'de devletin işler hale gelmesi adına sürdürdüğü faaliyetlerinden vazgeçmeyeceğini göstermiştir.³⁹ Türkiye'nin faaliyetlerinden müteşekkird olduklarını Somalili karar alıcılar dile getirmişlerdir.⁴⁰ TİKA'nın Mogadişu Ofisi'nin açılması, Kızılay ve AFAD başta olmak üzere acil insani yardım kuruluşlarının gerçekleştirdiği faaliyetlerin ötesinde Türkiye'nin Somali'de geçici insani yardım aktörü olarak değil kalıcı ve devlet inşa sürecinin önemli bir aktörü olacağına emaresi olarak görülmüştür.

Somaliland'la Somali arasındaki görüşmeler Türkiye'nin arabuluculuğunda yeniden başlatılarak ulusal mutabakat adına çaba sarf edilmiştir. 2020 itibarıyla Somali Eski Büyükelçisi Dr. Olgan Bekar, Somali-Somaliland Görüşmeleri özel temsilcisi sıfatıyla çözüm ve uzlaşma için çaba sarf etmektedir.⁴¹ Somalililerin asgari müşterekte buluşturulması amacıyla Somalili aktörlerin davet edildiği Somali Konferansları düzenlemiştir. Ayrıca başta Birleşmiş Milletler olmak üzere uluslararası toplantılarda Somali'ye dikkat çekilerek uluslararası kamuoyunun ilgisinin çekilmesi amaçlanmıştır. Mogadişu Havalimanı ve Deniz Limanı İşletmeleri Türk şirketler tarafından üstlenilerek Federal Hükümet'in yoksun olduğu ciddi bir maddi kaynağa ulaşması sağlanmış, Türkiye-Somali İş Konseyi teşkil edilerek hem Türk iş insanlarının Somali'de yatırım yapmaları hem de Somalili iş insanlarının Türkiye'de yatırım yapmaları adına zemin oluşturulmuştur. Türkiye'yle Somali arasındaki ticaret hacmini gösteren Tablo 2'de görülebileceği üzere ticaret hacmi aritmetik değil geometrik bir artış göstermiş, artmaya devam etmektedir. Somali'nin en çok ithalat yaptığı 2. ülke ve en çok ihracat yaptığı 5. ülke Türkiye'dir.⁴²

Cumhurbaşkanı Erdoğan, "Türkiye, tüm devlet kurumları ve sivil toplum kuruluşlarıyla resmi ve gönüllü çalışanlarıyla Somali'nin yeniden inşasına omuz veriyor. Somali, ülkemizin Afrika kıtasına yönelik bakış açısının, bizim Afrikalı kardeşlerimizle kurmak istediğimiz ilişkinin adeta sembolü olmuştur. Uluslararası toplumla ve bölge ülkeleriyle işbirliği halinde inşallah Somali huzura erene, tam

³⁹ "Cumhurbaşkanı Erdoğan Somali'de Büyükelçilik açtı, 9 anlaşmayı imzaladı," *Habertürk*, 3 Haziran 2016, <https://www.haberturk.com/dunya/haber/1248751-cumhurbaskani-erdogan-somalide-buyukelcilik-acti-9-anlasmayi-imzaladi>.

⁴⁰ "Erdoğan Somali'nin fatihi," *Anadolu Ajansı*, 12 Temmuz 2013, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/erdogan-somali-nin-fatihi/232798>.

⁴¹ Bahsedilen sıfat Sn. Büyükelçi'nin sosyal medya hesabında yer almaktadır. Olgan Bekar (@olganbekar), "Somali-Somaliland Görüşmeleri Özel Temsilcisi," Twitter Biyografisi, 20 Haziran 2019, <https://twitter.com/olganbekar>.

⁴² Yücel Akova, *Somali Ülke Bülteni* (Ankara: Ekonomi Bakanlığı, İhracat Genel Müdürlüğü, 2018), 8-9.

bir barış ve istikrar ülkesi haline gelene kadar bu çalışmalarımızı devam ettireceğiz.” sözleriyle ilişkinin mevcut durumunu izhar etmektedir.⁴³

Tablo 2: Türkiye-Somali Ticareti

| Yıllar | İhracat | İthalat | Hacim |
|----------------------|---------|---------|---------|
| 2001 | 198 | 318 | 516 |
| 2005 | 2,207 | 839 | 3,562 |
| 2010 | 4,810 | 1,361 | 6,171 |
| 2011 | 39,548 | 2,465 | 42,013 |
| 2012 | 43,788 | 1,165 | 44,953 |
| 2013 | 58,315 | 1,052 | 59,397 |
| 2014 | 62,119 | 1,523 | 63,642 |
| 2015 | 71,035 | 1,343 | 72,378 |
| 2016 | 115,882 | 2,156 | 118,038 |
| 2017 | 143,026 | 1,030 | 144,055 |
| 2018 (Ocak- Haziran) | 88,316 | 3,441 | 91,757 |

Akova, Yücel. *Somali Ülke Bülteni*. Ankara: Ekonomi Bakanlığı, İhracat Genel Müdürlüğü, 2018. (Bin ABD doları)

İlişkinin yüksek seviyede tutulduğu Somalili karar alıcıların söylemlerinde de görülmektedir. Eski Somali Başbakanı Hasan Ali Khayre, “*Türk halkına minnettarız*”⁴⁴ ve Cumhurbaşkanı Farmajo, “*Türkiye bize yardım eli uzatan tek ülke oldu*”⁴⁵ açıklamalarıyla ilişkinin mevcut durumunu ortaya koyan açıklamalar gerçekleştirmişlerdir. İlişkinin boyutu karar alıcıların söylemlerinde kalan bir çerçevede değildir. Somalililer, Türkiye’yi yakından takip etmektedir ve Türk isimleri Somalililer arasında popüler isimler haline gelmiş haldedir. En bariz ve güncel örnek, ‘İstanbul’ isminin Somalili kız çocuklarına en çok verilen isimler arasına girmesidir.⁴⁶ Bahsedilen durum

⁴³ “Somali 6. Yüksek Düzeyli Ortaklık Forumu’nda Yaptıkları Konuşma,” *Cumhurbaşkanlığı*, 23 Şubat 2016, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/39904/somali-6-yuksekduzeyli-ortaklik-forumunda-yaptiklari-konusma>.

⁴⁴ “Somali Başbakanı Ali Hayri: Somali halkı sonsuza kadar Türkiye’ye minnettar kalacak,” *Anadolu Ajansı*, 28 Eylül 2017, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somali-basbakani-ali-hayri-somali-halki-sonsuzakadar-turkiyeye-minnettar-kalacak/949999>.

⁴⁵ “Somali Cumhurbaşkanı Farmacu: Türkiye bize yardım eli uzatan tek ülke oldu,” *Anadolu Ajansı*, 16 Ekim 2017, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somali-cumhurbaskani-farmacu-turkiye-bize-yardim-eli-uzatan-tek-ulke-oldu/939237>.

⁴⁶ “Somali’de kız çocuklarının popüler ismi: İstanbul,” *Anadolu Ajansı*, 7 Temmuz 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somalide-kiz-cocuklarinin-populer-ismi-istanbul/1196335>.

Dr. Bekar'ın Somali gözlemlerinde de ortaya konulmuştur.⁴⁷ Cumhurbaşkanı Erdoğan, en son 2016'da Somali'yi ziyaret etmiştir.⁴⁸ Somali Başbakanı Khayre, 2017'de biri New York'ta ve diğeri Türkiye'de olmak üzere iki defa Cumhurbaşkanı Erdoğan'la görüşmüştür.⁴⁹ Somali Cumhurbaşkanı Farmajo ise 2017'de bir defa ve 2018'de iki defa Türkiye'yi ziyaret etmiştir.⁵⁰ 2017 sonrasında Somali'ye sunulan bütçe desteklerinin ve diğer desteklerin yanı sıra, 2020'de Somali'nin IMF'ye borcunun vadesi geçen 3.5 milyon dolarını Türkiye ödemiştir.⁵¹

3. Somali'de Yürütülen Faaliyetlerin Analiz Edilmesi

Çalışmamızda Türkiye'nin Somali'de yürüttüğü faaliyetleri 3 ana esas etrafında şekillendirdiği görülmüştür. Somali politikasını oluşturan esaslar, Türkiye'nin beklentilerine de zemin olmaktadır. 3 ana esas etrafında şekillenen ve beklentiler zeminlerinde yürütülen ilişkilerde hem Türkiye hem Somali kazançlı çıkmaktadır. Türkiye'nin Somali politikası hakkında yapılmış çalışmalar mevzubahis durumu göstermektedir. Çok fazla faaliyet bulunması sebebiyle ayrıntılı bilançoya çalışmada yer verilmemiştir. 2007'den günümüze kadar yayımlanan TİKA Faaliyet Raporları'nda ayrıntılı bilançolar bulunmaktadır.

⁴⁷ “Cumhurbaşkanı Erdoğan Somali'ye umut oldu,” *Anadolu Ajansı*, 10 Şubat 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cumhurbaskani-erdogan-somaliye-umut-oldu/1059396>.

⁴⁸ “Cumhurbaşkanı Erdoğan Somali'de,” *Cumhurbaşkanlığı*, 3 Haziran 2016, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/44254/cumhurbaskani-erdogan-somalide>.

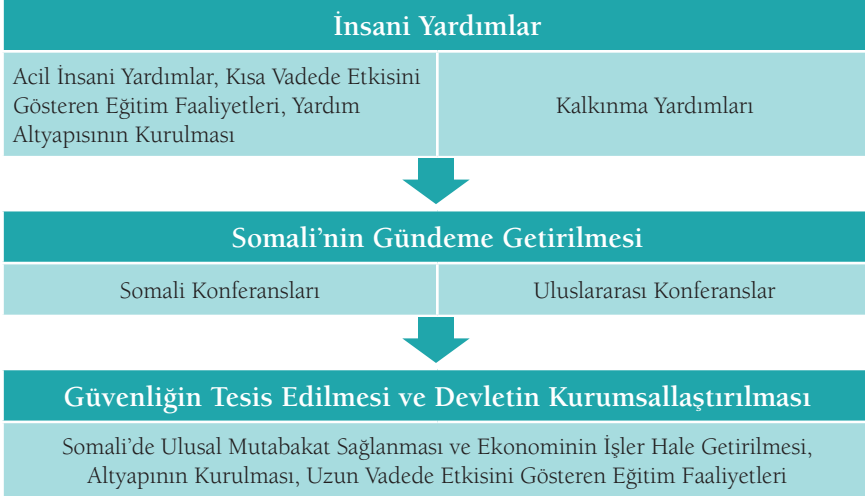
⁴⁹ “Cumhurbaşkanı Erdoğan, Somali Başbakanı Hayri'yi Kabul Etti,” *Cumhurbaşkanlığı*, 20 Eylül 2017, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/83566/cumhurbaskani-erdogan-somali-basbakani-hayriyi-kabul-etti>; “Cumhurbaşkanı Erdoğan, Somali Başbakanı Hayri'yi Kabul Etti,” *Cumhurbaşkanlığı*, 26 Ekim 2017, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/86102/cumhurbaskani-erdogan-somali-basbakani-hayriyi-kabul-etti>.

⁵⁰ “Somali Cumhurbaşkanı Muhammed Cumhurbaşkanlığı Külliyesinde,” *Cumhurbaşkanlığı*, 25 Nisan, 2017, <https://www.tccb.gov.tr/basin-aciklamalari/365/74908/somali-federal-cumhuriyeti-cumhurbaskani-muhammed-abdullah-muhammed-farmajonun-ulkemizi-ziyareti>; “Türkiye-Afrika ilişkileri 2018'de hız kazandı,” *Anadolu Ajansı*, 23 Aralık 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-afrika-iliskileri-2018de-hiz-kazandi/1346417>.

⁵¹ “Türkiye, Somali'nin IMF Borcunu Ödedi,” *Dünya*, 5 Kasım 2020, <https://www.dunya.com/ekonomi/turkiye-somalinin-imf-borcunu-odedi-haberi-487913>.

3.1. Türkiye'nin Somali Politikasının Esasları ve Beklentileri

Şekil 1: Türkiye'nin Somali Politikasının Esasları



Araştırmacı tarafından Türkiye'nin faaliyetlerine göre oluşturuldu.

Türkiye'nin Somali'de ve Somali için yürüttüğü faaliyetler şekil 1⁵²'de görülebileceği üzere temelde acil insani ihtiyaçların giderilmesi, Somali'nin uluslararası kamuoyunda gündem haline getirilmesi ve Somali'de devlet inşaa sürecine katkıda bulunulması olarak üç başlık altında toplanması mümkün faaliyetlerdir. Mevzubahis üç başlık kendi içinde farklı alt başlıklara ayrılmaktadır. İnsani yardım, Somalili fertlerin hayatlarına doğrudan dokunan yardımlar ve ülkenin bütününde etkisi daha uzun sürede görülebilecek kalkınma yardımları olarak ikiye ayrılmaktadır. Somali'nin uluslararası kamuoyunda gündem haline getirilmesi, hem Somali adına çeşitli konferans ve toplantıların tertip edilmesi hem de BM gibi uluslararası örgütlerin rutin olarak gerçekleştirdiği toplantılarda Somali'ye dikkat çekilmesi olarak ikiye ayrılmaktadır. Somali devlet inşaa sürecine katkıda bulunulması ise güvenliğin tesisi, ekonominin işler hale getirilmesi, devletin kurumsallaştırılması ve Somali'de ulusal mutabakat sağlanması olarak dörde ayrılmaktadır. Türkiye'nin Somalililer nezdinde en çok karşılık gören faaliyetlerinden olan eğitim ve altyapı hizmetleri hem insani yardım hem de Somali devlet inşaa sürecine katkıda bulunulması başlıklarının altında bulunmaktadır. Kısa vadede

⁵² Şekil 1, Türkiye'nin faaliyetleri esas alınarak TİKA Faaliyet Raporları, Ulusal/Uluslararası Basında Çıkan Haberler ve Türkiye'nin Somali politikası hakkındaki değerlendirmeler esas alınarak hazırlanmıştır.

etkisini gösteren eğitim faaliyetleri ve yardım altyapısının oluşturulması insani yardıma, orta-uzun vadede etkisini gösteren eğitim faaliyetleri ve genel anlamıyla altyapının kurulması ise Somali devlet inşa sürecine dâhildir.

Türkiye'nin Somali politikasından beklentileri kısa vadeli beklentiler ve uzun vadeli beklentiler olmak üzere iki gruptan müteşekkildir. Kısa vadeli beklentiler, Türk dış politikasının hareket ve etki sahasının genişletilmesi, Afrika ülkeleriyle kuvvetli ilişkiler kurulması, Doğu Afrika'da rol kazanılması, insani yardımlar aracılığıyla uluslararası prestij kazanılması, dış politika söyleminin oluşturulmasına zemin olması ve Doğu Afrika'da müttefik kazanılmasıdır. Uzun vadeli beklentiler ise bölge ticaretinin canlandırılması ve kazanım elde edilmesi, bölge limanlarından faydalanılabilmesi ve Afrika kıtasının bugününde olduğu gibi geleceğinde de aktör olunması olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2. Türkiye'nin Somali Politikasının Oluşturduğu Model

Şekil 2: Türkiye Yardım Modeli⁵³



Türkiye, acil insani yardımlarla kıtlığın ölümcül boyutunun etkisini azalttıktan sonra kalkınma yardımlarıyla ekonominin canlanmasına katkı sunmuş ve süreçte ulusal bir mutabakat tesis edip devleti kurumsallaştırarak istikrarlı bir Somali'ye ulaşmak amacıyla hareket etmiştir. Maksada ulaşabilmek için sadece kendi imkânlarının yeterli olmadığını bilen Türkiye

⁵³ Şekil 2, Türkiye'nin faaliyetleri esas alınarak TİKA Faaliyet Raporları, Ulusal/Uluslararası Basında Çıkan Haberler ve Türkiye'nin Somali politikası hakkındaki değerlendirmeler esas alınarak hazırlanmıştır.

eş zamanlı olarak gündemi Somali olan uluslararası toplantılar tertiplemiş ve uluslararası toplantılarda durumu dile getirerek Somali'ye dikkat çekmiş ve dünyayı Somali'ye yardım etmeye çağırmıştır. Araştırmacı tarafından Şekil 2'de 'Türkiye Yardım Modeli' olarak adlandırılan model, ciddi bir maddi kaynak ayırmak, doğrudan sahada kendi personeliyle faaliyet yürütmek, muhataplarının ihtiyaç ve isteklerine göre ajanda güncellemek, muhatabına saygıyla davranmak, altyapı hizmetlerine doğrudan girişmek, eğitim alanında farklı alan ve seviyelerde ciddi bir nüfusa olanak sunmak, söylemleriyle değil eylemleriyle öne çıkmak, herhangi bir tarafa yaslanmadan amacına yürümek, faaliyetlerini gerçekleştirirken uğrayabileceği zararı göze almak, sorunu çok boyutlu ele almak, üstyapı faaliyetlerine girişmek ve karar alıcıların ciddiyetle yaklaşımı unsurlarından oluşmaktadır.

3.3. Türkiye'nin Somali Devlet İnşa Sürecine Etkisi

Somali'de uluslararası hukukta devlet olmanın gerektirdiği kurucu unsurların tamamından yetersiz miktarda bulunduğu görülebilmektedir. İnsan topluluğu, ülke ve egemenlik olarak ifade edilecek unsurların niteliğinin ve niceliğinin tam olmayışı, araştırmacının çalışması esnasında ulaştığı kanaati içermektedir. Somali'yi oluşturan insan topluluğu esasında ciddi bir düzensizlik içermektedir. Somali'de güvenlik tesis edilemediğinden dolayı yüksek sayıda nüfus yurtdışında göçmen, mülteci ve sığınmacı statüsünde bulunmaktadır. Somali'deki nüfus devletin yetersizliği sebebiyle öğrenilememektedir ve nüfusun ciddi bir kısmı göçebe olduğundan nüfusun yatay hareketliliğine, devletin ihtiyaçları uyarınca müdahale edilememektedir.

Somali'de ülkeyi oluşturan kara, hava ve deniz sahaları üzerinde komşu ülkelerle anlaşmazlık söz konusudur. Devletin yetersizliği sebebiyle kara sınırları, deniz sınırları ve hava sınırları gereken ehemmiyette kontrol edilememektedir. Federal Hükümet, belirlenmiş sınırlar içinde tam bağımsızlığını ve egemenliğini tesis edecek güçten mahrum olarak varlığını sürdürmektedir. Somaliland, Federal Hükümet'in kendi üzerindeki otoritesini tanımamakta ve bağımsızlık iddiasıyla varlığını sürdürmektedir. Komşu ülkelerin silahlı kuvvetleri kendi ülkelerinin çıkarları uyarınca Somali'de her türlü sınır ihlalini gerçekleştirmekte, radikal selefi terör örgütleri Somali'nin belirli bölgelerinde alan hâkimiyetine sahip olarak bulunmakta ve ülkenin tamamında terör eylemi yapacak kapasitede varlığını sürdürmektedir. Somali kara sahasını BM'nin ve AB'nin gözetiminde AfB'ye üye ülkelerin oluşturduğu Afrika Birliği Somali Misyonu (AMISOM) kontrolü

altında tutmaya çalışmaktadır. Somali deniz sahasını BM'nin gözetiminde uluslararası toplum kontrolü altında tutmaktadır. Araştırmacıya göre Somali'nin uluslararası hukukun devletin kurucu unsurlarına tam olarak sahip olamayışı en temelde Morgenthau'nun tasnif ettiği haliyle ulusal gücünü oluşturan unsurları doğru bir biçimde kullanmaktan mahrum oluşuyla alakalıdır. Türkiye'nin yürüttüğü faaliyetler, Morgenthau'nun ulusal gücü oluşturan unsurlar olarak tasniflediği öğelerin geliştirilmesine dair faaliyetler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'nin Somali'de tarım okulu açması, balıkçılık konusunda çeşitli eğitim programlarını desteklenmesi, Somali'nin coğrafyasından faydalanma kapasitesinin geliştirilmesi ve artırılmasına yönelik doğrudan faaliyetlerdir. Somali'nin doğal kaynaklarından faydalanma kapasitesinin geliştirilmesine yönelik Türkiye'nin doğrudan bir faaliyeti yoktur ancak 2020 itibariyle Somali Hükümeti, Türkiye'yi Somali'de petrol arama çalışmalarına katılması için davet etmiş haldedir. Türkiye'nin şehirlerde çeşitli altyapı projeleri gerçekleştirilmesi endüstriyel kapasitenin geliştirilmesine yönelik olmamakla birlikte temelde endüstrinin inşasına yönelik doğrudan bir faaliyettir. TÜRK SOM aracılığıyla Somali Ordusu'nun teşkili, TÜRK SOM'da eğitim almış Somalili personele verilen askeri donanımlar ve TSK'nın Türkiye'de Somalili askeri personele verdiği eğitimler hem Somali askeri kapasitesinin hem de askeri hazırlılık kapasitesinin geliştirilmesine yönelik doğrudan faaliyetlerdir.

Türkiye'nin 2011'den bu yana gerçekleştirdiği insani yardımların tamamı Somali nüfusunu içinde bulunduğu zor şartlardan daha iyi şartlara taşıma gayesi güttüğünden Somali nüfusunun korunmasına yönelik doğrudan faaliyetler olarak görülmektedir. Bilhassa sağlık alanında yapılan yardım ve yatırımlar nüfusun sağlığını kazanması ve korumasına yönelik oluşuyla Somali'nin nüfusundan faydalanma kapasitesini geliştirmeye yönelik doğrudan bir faaliyettir. Türkiye Bursları başta olmak üzere birçok programla ilkokul düzeyinden doktora düzeyine kadar sunulan ve Türkiye'de eğitim içeren burs programları, farklı ihtisas sahalarında görev yapan Somalili personellere verilen uzmanlık eğitimleri, Somali'deki Türkiye'ye bağlı okulların faaliyetleri, Somalililere dil öğretimi hizmetleri ve Somali'de tarım ve balıkçılık alanında yerli halka sunulan eğitim programları doğrudan Somali nüfusunun niteliğini geliştirmeye yönelik faaliyetlerdir.

Somalililerin kendi içinde sürekli bir mücadele içinde olmasına rağmen dışarıdan gelen düşmana yönelik bir birliktelik içine girdiği ve dışarıya karşı birlik olma durumunun Somali ulusal karakterinin önemli bir bile-

şeni olduğu araştırmacı tarafından Somali tarihi incelenirken görülmüştür. Türkiye'nin arabuluculuğunda Ankara Bildirisi'nin imzalanarak Somali'yle Somaliland arasında uzlaşının ilk adımı olan iletişimin kurulması ve Türkiye'nin Somali'yi en iyi bilen üst düzey dışişleri personelinin iki taraf arasındaki görüşmelerin özel elçisi olarak atması, Somali ulusal karakterinin kapasitesinin geliştirilmesine yönelik doğrudan bir faaliyettir.

Türkiye'nin sahada kendi personeliyle faaliyet yürütmesi, meseleye dair ciddiyetini en üst düzey karar alıcıların Somali'yi ziyaretiyle göstermesi ve Somalililere uluslararası hukuk teamüllerinin ve insani nezaket kurallarının gerektirdiği hassasiyetlerle yaklaşması Somali ulusal maneviyatını geliştirmeye yönelik doğrudan faaliyetlerdir. Morgenthau'nun gücün bileşenleri içinde en çok önem verdiği diplomasinin niteliği unsuru adına da Türkiye hem doğrudan hem dolaylı birçok faaliyet yürütmektedir. Morgenthau'nun diplomasinin niteliğiyle kastettiği esasında bir ülkenin karar alıcılarının yürüttüğü politikalarıdır. Belirli bir devlet geleneğinin, yerleşmiş kurumların ve liyakat sahibi personelin nitelikli diplomasini ortaya çıkarttığı Morgenthau tarafından ifade edilmektedir. Türkiye'nin coğrafya, endüstriyel kapasite, askeri kapasite, askeri hazırlık kapasitesi, nüfus ve niteliği, ulusun karakteri ve ulusun maneviyatı unsurlarının geliştirilmesine yönelik doğrudan faaliyetlerinin bütünü, Somali'de nitelikli bir diplomasi ortaya çıkartacak belirli bir devlet geleneğini, yerleşmiş kurumları ve liyakat sahibi personeli oluşturacak doğrudan faaliyetlerdir. Ayrıca Türkiye, dünyada çok az milletin sahip olduğu derinlikte bir devlet ve hariciye geleneğine sahiptir. Somali'de devlet inşasında esas mesele, Türkiye'nin sahip olduğu geleneği Somali'ye aktarımı ve Somalililerin Türkiye'nin sahip olduğu geleneği kabulü meselesidir. Türk ve yabancı araştırmacıların Türkiye'nin Somali'de yürüttüğü faaliyetlerin, Somalililer nezdinde olumlu bir karşılığı bulunduğu çıkarımında ittifak ettiği görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin Somali'de başarılı bir devlet inşa sürecinin altına imza atması için gereken şey, mevcut faaliyetlerini derinleştirmesi ve arttırarak sürdürmesidir.

Türkiye'nin Somali Ulusal Gücünü geliştirmeye yönelik doğrudan ve dolaylı faaliyetlerinin devletin uluslararası hukuktaki kurucu unsurlarını Somali'de şamil hale getirme potansiyeli taşıdığı araştırmacı tarafından görülmüştür. Somali'nin güvenli bir hale getirilmesi, ekonomisinin işlerliğinin artırılması, Federal Hükümet'in ülkenin tamamında egemen olması ve Somali nüfusunun eğitim düzeyinin artırılması, Türkiye'nin Somali'de gerçekleşmesini beklediği değişimlerdir. Somali Ordusu'nun teşkili ve nü-

fusunun eğitime kavuşturulması orta vadede Somali'nin nüfusunun düzensizliğini ortadan kaldırma potansiyeli taşımaktadır. Federal Hükümet'e bağlı güçlü bir ordunun ve çeşitli alanlardaki uzman personelin varlığıyla Somali kara, deniz ve hava ülkesinin korunaklı bir hale gelmesi orta vadede mümkün görülmektedir. Nüfusun düzensizliği sorunu aşıldıktan ve kara, deniz, hava ülkesinin emniyeti tesis edildikten sonra ise Federal Hükümet'in ülkenin tamamında bağımsız ve egemen bir konuma yükselmesi beklenmektedir. Orta vadede beklentiler gerçekleştirdiği takdirde Somali, uluslararası hukuktan doğan hak ve yükümlülüklerini tam olarak kullanma ve koruma kapasitesine erişecektir.

Bütün bunlarla birlikte devlet inşa süreci, orta ve uzun vadede gerçek sonuçların elde edildiği bir stratejinin uygulanmasını gerektirmektedir. Fund For Peace tarafından hazırlanan kırılğan devletler sıralamasında Somali, Türkiye'nin faaliyet yürütmeye başladığı tarih olan 2011'den bu yana en kırılğan birinci veya en kırılğan ikinci devlet olma hüviyetini haizdir.⁵⁴ Dolayısıyla Türkiye'nin çabaları gelecek adına büyük potansiyeller taşımasına ve 21 sene sonra kurulan hükümetin kalıcılık kazanmasına vesile olmasına rağmen hâlihazırda en büyük ölçekte ciddi bir değişim gerçekleştirip Somali'nin dünyanın en kırılğan devletlerinden biri olma durumunu değiştirememiştir. Daha doğru bir ifadeyle Türkiye'nin, Somalililerin ve uluslararası toplumun faaliyetleri Somali'nin kırılğan bir devlet olmaktan çıkmasına henüz yetmemiştir.

3.4. Türkiye'nin Somali Politikası Hakkındaki Değerlendirmeler: Övgüler ve Eleştiriler

Dr. Kerem Kınık, Türkiye'nin nevi şahsına münhasır bir yardım modeline sahip olduğunu ve kendi modelini uygulayarak istediği hedeflere diğer aktörlerden daha hızlı ulaştığını söylemektedir.⁵⁵ Somalili akademisyen Afyare Abdi Elmi, Türkiye'yi Somali'de başarılı kılan modelin, üst yönetimin kararlılığı, doğrudan bölgede çalışmak ve insani yardım, kalkınma ve kurumsallaşma üçlüsünden müteşekkil bütüncül yaklaşım modeli olduğunu ifade etmiştir.⁵⁶ Gazeteci Julia Harte, Türkiye'nin Somali'deki faaliyetlerini değerlendiren çalışmasında birçok kişiyle Türkiye'nin Somali'deki

⁵⁴ Fragile State Index, *Fund For Peace* (Washington: 2019), 26-33.

⁵⁵ "Türk Kızılayı Genel Başkanı Kınık: Türk tipi yardım özgün bir model," *Anadolu Ajansı*, 19 Ağustos 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turk-kizilayi-genel-baskani-kinik-turk-tipi-yardim-ozgun-bir-model/1235446>.

⁵⁶ Elmi, *Somali*, 11-17.

durumunu görüşmüştür. Harte'nin görüştüğü Somalili diplomat Abukar Arman, Türkiye'nin 21 senedir hiçbir aktörün yapamadığını başardığını ve başarıya, altyapı çalışmalarını doğrudan Türkiye'den gelen personelin istihdamı ve Somalililerle iş birliğiyle ulaşıldığını, Türkiye'nin çabalarının ekonominin düzelmesine ve toplumun canlanmasına hizmet ettiğini ifade ederek bilhassa eğitim alanında yapılan yardımları öne çıkarmıştır. Harte'ye göre Erdemli Politika Doktrini'nin ilk uygulama sahası Somali olmuştur. Buna göre, Türkiye'nin kendisinden zengin ülkelerden daha fazla yardımı kısa sürede toplaması ve doğrudan ulaştırması, Türkiye'yi Somali'de eşsiz bir konuma yükseltmiştir. Harte'ye göre Türk personelin Mogadişu'da yürüttüğü faaliyetler, durumun uluslararası toplumun tahmin ettiği kadar kötü olmadığını göstererek diğer aktörleri hizmetlerini Mogadişu'ya taşımaya sevk etmiştir. Ayrıca Somalili genç nüfusa sunulan burs imkânlarının yüksekliği Somali'de daha evvel görülmemiş bir boyutta olduğundan Türkiye'ye olan sevgiyi arttırmıştır.⁵⁷ Akademisyen Pınar Akpınar ise Türkiye'nin Somali politikasının Somali'nin uluslararası izolasyonunu sonlandırmak, geniş çaplı insani yardımda bulunmak, altyapıyı geliştirecek projeleri uygulamaya almak, Somali ve Afrika Birliği güçlerini destekleyerek güvenliği tesis etmek ve siyasal uzlaşma zemininin oluşumunu destekleyerek Somali'nin birliğini savunmak üzere beş bileşenden oluşan bir içeriğe sahip olduğunu savunmaktadır.⁵⁸

Araştırmacı Mahad Wasuge ise, Türkiye'nin Somali'de az imkanla çok iş başardığını savunmakta ve bunu kendine has ve başka aktörlerin daha önce Somali'de tercih etmediği yöntemine borçlu olduğunu ifade etmektedir.⁵⁹ Wasuge'ye göre Türkiye'nin Somali'ye bakışı Afrika'nın bir parçası olmakla sınırlı değildir ve Somali'nin Arap Ligi'nin ve İslam Konferansı Örgütü'nün üyesi olması da Türkiye'nin Somali'ye yönelik politikasını etkilemiştir. Türkiye'nin Somali'deki eski sömürge aktörlerle arasına mesafe koyması, kalkınma, barış ve ticareti birlikte ele alan çoklu bir modeli benimsemesi bu durumun oluşmasında etkili amillerdir. Ayrıca Wasuge'ye göre Türkiye'nin Somali politikası, Türk Dış Politikası'nda yeni bir model olan, siyasal ve sosyo-ekonomik grupların, ticaret birliklerinin, sivil toplum örgüt-

⁵⁷ Julia Harte, "Turkey Shocks Africa," *World Policy Journal* 29, no. 4 (Kış, 2012/2013): 29-36.

⁵⁸ Pınar Akpınar, "Turkey's Peacebuilding in Somalia: The Limits of Humanitarian Diplomacy," *Turkish Studies* 14, no. 4 (2013): 740

⁵⁹ Mahad Wasuge, *Turkey's Assistance Model in Somalia: Achieving Much With Little* (Mogadishu: Heritage Institute, 2016), 5-7.

lerinin ve meseleyle ilişkili diğer kurumların ortaklığında hazırlanan dış politika stratejisi için bir test sahasıdır.⁶⁰ Wasuge'ye göre Türkiye, diğer aktörlere kıyasla, bürokratik süreçleri değil hızlıca işi yapmayı önemsemektedir. Türkiye, doğrudan sahada kendi personeliyle çalışmaktadır; faaliyetlerinin tematik çokluğu sebebiyle çoğunluğun görebildiği, ulaşabildiği ve fark yaratan işler yapabilmektedir; diğer aktörlerin çok taraflılığının aksine tek başına faaliyet yürütmektedir; kültürel olarak diğer aktörlere kıyasla avantajlıdır ve ticari ilgisini gizlememektedir.⁶¹

Dr. Olgan Bekar, Türkiye'nin Somali'de herhangi bir gruba yaslanmadan ve rekabet etmeden meşru hükümeti muhatap alarak çalıştığını ve bunu bilinçli olarak tercih ettiğini ifade etmiştir.⁶² Akademisyen Oktay Bingöl, Türkiye'nin vaat eden değil icra eden bir tutumla ve uzlaşmacı bir tavırla Somali'de hareket ettiğini ve Türkiye'nin tavrının Somalililer nezdinde karşılık bulduğunu savunmaktadır.⁶³ Araştırmacı Mehmet Özkan ise, Türkiye'nin siyasi retorik yerine doğrudan acil ihtiyaçları bölgede bizzat sahibine ulaştırmasının Türkiye'nin Somalililer tarafından kabulünü getirdiğini ifade etmektedir.⁶⁴ Ayrıca Türkiye'nin Somalili muhataplarına Batılı aktörlerin aksine uluslararası teamüllere ve nezaket kurallarına riayet eden bir tutumla yaklaşmasının olumlu bir getirisi olduğunu söylemektedir.⁶⁵ Akademisyen Ahmet Yükleyen ve Mohammed Zulkarnain, Türkiye'nin kendisine has metodunun Somalililer tarafından mutlulukla karşılandığını ve Türkiye'nin Somalililerin ihtiyaçlarına göre yardım götürdüğünü ifade etmişlerdir.⁶⁶ Araştırmacı David Shinn, Somalililer nezdinde Türkiye'nin Somali'de gerçek yardım arzusuyla bulunan bir ülke konumunda olduğunu ve Türkiye'nin sahip olduğu konumun Türk STK'ların güçlü desteğiyle kısa sürede ciddi işler yapılmasıyla elde edildiğini ifade etmiştir.⁶⁷

⁶⁰ Wasuge, Turkey's, 8-12.

⁶¹ Wasuge, Turkey's, 20-26.

⁶² "Türkiye'nin Mogadişu Büyükelçisi Bekar: Biz Somali'de hiçbir aktörle rekabet içinde olmadık," *Anadolu Ajansı*, 1 Ağustos 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/10-buyukelciler-konferansi/-turkiyenin-mogadis-u-buyukelcisi-bekar-biz-somalide-hicbir-aktörle-rekabet-icinde-olmadik/1233889>.

⁶³ Oktay Bingöl, "Somali'de Barış ve Kalkınma Sürecinde Türkiye'nin Rolü," *Gazi Akademik Bakış* 7, no. 13 (2013): 99.

⁶⁴ Mehmet Özkan, *Doğu Afrika Jeopolitiği ve Türkiye'nin Somali Politikası* (İstanbul: SETA Yayınları, 2014), 84.

⁶⁵ Özkan, *Doğu Afrika*, 110.

⁶⁶ Ahmet Yükleyen ve Mohammed Zulkarnain, "Turkey's Foreign Policy in Somalia," *Journal of Caspian Affairs* 1, no. 2 (2015): 108-109.

⁶⁷ David Shinn, "Turkey's Engagement in Sub-Saharan Africa Shifting Alliances and Strategic Diversification," *Chatham House Research Paper*, (2015): 8-9.

Akademisyen Brendon Cannon ise, Türkiye'nin her türlü riski göze alarak Somali'de doğrudan faaliyet yürütmesini tüm aktörlerin hayranlıkla takdir ettiği bir durum olarak dile getirmiştir. Ayrıca Cannon'a göre Türkiye'nin doğrudan kendi personeliyle sahada faaliyet yürütmesi, Somali için ayrılan kaynakların araçlar elinde erimesinin önüne geçtiği için Türkiye'ye başarıyı getirmiştir.⁶⁸ Aktarılan yorumların ve tablolaştırılan verilerin ışığında Türkiye'nin ciddi bir kaynakla yardım yapmasına rağmen faaliyetlerinin başarılı olarak nitelenebilmesinin sahip olduğu metot ve tutumla doğrudan alakalı olduğu görülmektedir. Türkiye, kendisinden daha fazla maddi kaynakla faaliyet yürüten aktörlere nazaran daha çok takdir ve kabul görmüştür. Tablo 3'te Somali'ye en çok yardım yapan aktörler görülmektedir.

Tablo 3: Somali'ye En Çok Yardım Yapan Aktörler (Milyon dolar)⁶⁹

| Aktörler/Yıllar | 2014 | 2015 | 2016 | 2017 | 2018 | Toplam |
|-----------------|--------|--------|-------|-------|------------|----------|
| 1. ABD | 319,86 | 301,25 | 228,2 | 433,5 | 63,3 | 1.346,11 |
| 2. İngiltere | 156,09 | 195,69 | 215,1 | 257,9 | 154,6 | 979,38 |
| 3. AB | 189,19 | 264,47 | 206,7 | 288,6 | - | 945,96 |
| 4. Türkiye | 75,4 | 314,8 | 59,63 | 60,6 | Bilinmiyor | 510,43 |
| 5. Almanya | 55,32 | 24,31 | 132,5 | 138,9 | 2,8 | 353,83 |
| 6. İsveç | 75,47 | 58,16 | 63,7 | 63,8 | 50 | 311,13 |
| 7. Danimarka | 37,15 | 32,86 | 46 | 49,6 | 37,9 | 203,51 |
| 8. Norveç | 52,99 | 40,04 | 38,8 | 52,8 | - | 184,63 |
| 9. Japonya | 39,68 | 48,71 | 25,4 | 28,5 | - | 142,29 |
| 10. İtalya | 18,93 | 26,42 | 23 | 28,2 | 27,6 | 124,15 |
| 11. İsviçre | 20,32 | 22,43 | 22,7 | 20,9 | 14 | 100,35 |
| 12. Finlandiya | 29,71 | 14,5 | 20,7 | 17 | 9,1 | 91,01 |
| 13. Hollanda | 10,86 | 17,87 | 21,3 | 26,8 | 10,5 | 87,33 |

Somali Ekonomik Kalkınma Planlama ve Yatırım Bakanlığı 2016 ve 2018 Raporlarından derlenmiştir.

⁶⁸ Brendon Cannon, "Deconstructing Turkey's Efforts in Somalia," *Bildhaan*, no. 16 (2016): 107.

⁶⁹ "Aid Flows in Somalia: Analysis of aid flow data," *Ministry of Planning, Investment and Economic Development Federal Republic of Somalia* (Mogadişu: 2018); "Aid Flows in Somalia Analysis of aid flow data 2016," *World Bank Group* (Mogadişu:2016). Türkiye miktarları TİKAnın açıkladıklarıdır.

Araştırmacı, insani yardımların önemini görmekte birlikte Türkiye'nin Somali'deki en önemli eyleminin Somali Ordusu'nun teşkili adına TÜRK-SOM'da yürüttüğü faaliyetler olduğunu düşünmektedir. Somali sorunu parantezi içindeki problemlerin hepsinin temelinde devletin otoritesinin tesis edilememiş olması yatmaktadır. Türkiye'nin Somali Ordusu'nu teşkil çabaları, çeşitli süreçleri Somali'de ve çeşitli süreçleri Türkiye'de tamamlanan kapsamlı bir eğitim vermesiyle, eğittiği personeli BM silah ambargosunun kısıtlamalarını dikkate alarak silahlandırmasıyla, eğitilecek askerleri kabile ayırımına göre belirlemiyor olmasıyla ve eğitime alınan personelin maaşlarını Somali Federal Hükümeti aracılığıyla ödemesiyle diğer ülkelerin çabalarından doğrudan ayrılmaktadır. Aynı zamanda Türkiye'nin Somali'de "işgalci", "kolonizatör" ve "ekonomik çıkar peşinde" olmayan görüntüsü Somali Ordusu'nun teşkili çabalarını daha önemli kılmaktadır. Geçmişte kalan bağların olumlu olarak görülüyor olması, 2011 kılığında Başbakan Erdoğan'ın bizzat Mogadişu'ya gitmesi ve Türkiye'nin geçtiğimiz süre zarfında gerçekleştirdiği faaliyetlerin başarılı addedilmesi etkenleri, TÜRK-SOM tarafından eğitilmiş askerlerin Somali'de kabul görmesine fayda sağlayacak etkenlerdir.

Araştırmacı Michael Asiedu, TÜRK-SOM'u üs olarak nitelemiş olma hatasına düşmekle birlikte TÜRK-SOM'la eğitilecek askerlerin başta Eş-Şebab olmak üzere düşman ve silahlı unsurlara karşı yürütülen mücadelenin kabile anlayışından uzak olarak kurumsallaşmış merkezi bir kuvvetle yönetilmesine imkân vereceğini, Federal Hükümet'in kontrol ettiği alanın genişlemesine katkıda bulunarak Somali'de merkezi hükümetin güç kazanmasına hizmet edeceğini ve AfB askerlerinin çekilmelerinin ardından oluşacak otorite boşluğunu Federal Hükümet'in lehine doldurarak hükümeti güçlendireceğini ifade etmiştir. Ayrıca Asiedu'ya göre Türkiye'nin kendi iç problemlerine rağmen kararlılıkla sürdürdüğü Somali politikası, Türkiye'nin Somali öze- linde Afrika'ya verdiği önemin açık emaresidir.⁷⁰

Olumlu gelişmelerle birlikte eleştirilmesi gereken yönler olduğunu ve Türkiye'nin daha farklı bir tutum ve politika takip etmesi gerektiğini ifade eden değerlendirmeler de mevcuttur. Türkiye'nin Somali'deki varlığına yönelik ilk ciddi eleştiri 2012'nin son çeyreğinde Uluslararası Kriz Grubu (ICG) tarafından kaleme alınmıştır. Somali sorununun uluslararası toplum tarafından yirmi senedir çözülmeye çalışılan bir sorun olduğu önermesiyle

⁷⁰ Michael Asiedu, "Turkey-Africa Relations: Spotlight on Somalia," *Policy Update Gpot*, no. 14 (Kasım 2017): 1-3.

başlayan değerlendirme, Türkiye'nin hızlı ve etkili bir giriş yaptığını belirtmekle birlikte süreçte tek başına hareket etmesinin mümkün olmayacağını iddia etmiştir. Türkiye'nin kabile dinamiklerini bilmeden hareket ettiğini ve Somalili aktörlerin bundan dolayı haksız kazanımlar elde ettiğini, Türkiye'nin devlet kaynakları ve Türk STK'ların güçlü yardım altyapısıyla Somali'ye giriş yapmasının Somalililerin beklentilerini çok yükselttiğini ve Türkiye'nin Somali'de oyun kurucu bir pozisyonda olmasının hem kendisi hem Somalililer tarafından istendiğini belirten değerlendirme esasında Türkiye'ye belirli bir yön ve amaç verme amacını barındırmaktadır. ICG, Türkiye'den sarıh, gerçekçi ve uzun vadeli bir Somali stratejisiyle hareket etmesini, AMISOM'a destek olmasını, Eş-Şebab tehlikesine karşı tetikte olmasını, süreçte uzman sayısını artırarak uluslararası aktörlerle iş birliğine gitmesini istemiştir. Ayrıca politikası yürütürken Somalili aktörler tarafından manipüle edilmeden ve Somali iç siyasetine karışmadan faaliyetlerini sürdürmesini, faaliyetlerini Mogadişu dışına genişletmesini, Somali diasporasının dönüşünü de kapsayan bir kurumsallaşmaya ağırlık vermesini, demokrasiyi işletecek unsurlara yatırım yapmasını, BM'nin barışı inşa faaliyetinde aktif rol oynamasını, Somalililerin beklentileri konusunda makul davranmasını, Somali'de belirli grupların orantısız büyümesini engellemek adına taşeron faaliyetlerini şeffaf ihalelerle yaptırmasını istemiştir. Bunların yanı sıra ICG değerlendirmesinde, Türkiye'den barış ve uzlaşma çabalarına personel desteği ve maddi destek sunmasını, Somali'deki yaygın yardım yolsuzluğuna dikkat ederek şeffaf ve denetlenebilir bir biçimde yardımlarını ulaştırmasını, Somali'de federal sisteme uygun profesyonel bir polis gücü kurma çabalarına destek olmasını ve yardımların aynı yönde ve yerde yoğunlaşmasının önüne geçmek adına Somali'deki diğer aktörlerle koordinasyon içine girmesini istediklerini dile getirmişlerdir. ICG, Somali'de yatırım yapacak Türk iş insanlarıyla Somalili iş insanları arasında denge kurulmasının zorunluluk olduğunun altını çizerek Türkiye'nin tüm faaliyetlerindeki harcamalarında Londra ve İstanbul Konferansları'nda kabul edilen Ortak Mali Yönetim Kurulu'na uygun şekilde davranması gerektiğini belirtmiştir.⁷¹

Pınar Akpınar ise, Türkiye'nin salt arabuluculuk, barışın inşası ve insani diplomasi sebepleriyle bölgede bulunmadığını, tüm bunların yanı sıra bölgede ve kıtada güç ve çıkar elde etme arzusunun da süreci beslediğini

⁷¹ "Assessing Turkey's Role in Somalia," *International Crisis Group, Policy Briefing*, 8 Ekim 2012, <https://www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/somalia/assessing-turkey-s-role-somalia>.

savunmuştur.⁷² Akpınar'a göre Türkiye, bölgesel konumunu, uluslararası siyasetteki mevkiini korumak ve geliştirmek istemekte, Doğu Afrika'da ve Afrika kıtasının tamamında etkin bir rol peşinde gitmekte, arabuluculuk ve barışın inşası gibi insani diplomasi yöntemlerinin aldığı kamuoyu desteğini bu amaçla da kullanmaktadır.⁷³

2014'ten itibaren eleştirilerin sayısının artmaya başladığı görülmüştür. Türkiye'nin Mogadişu'da gösterdiği etkinliği Somali'nin geri kalanında göstermediği, uluslararası aktörlerle işbirliğine gitmeden kendi başına hareket ettiği, Somali'nin iç dinamiklerini dikkate almadan hareket ettiği, diğer aktörlerin yoğunlaştığı alanlarda faaliyet yürüttüğü ve burs sağlanan Somalili öğrencilerin bir kısmının dini eğitime yönlendirildiği iddiaları Oktay Bingöl tarafından dile getirilmiştir.⁷⁴ Dr. Abdurrahim Sıradağ, iç savaşın sürüyor olmasının, Kenya-Etiyopya-Somali arasındaki gergin ilişkilerin Türkiye'nin faaliyetlerine etkisinin, Somali özelinde Afrika'yı bilen Türk uzman sayısının yetersizliğinin, Somali'yle tesis edilmiş ilişkilerin Türk iç siyasetinin dinamiklerine bağlı oluşunun ve Eş-Şebab'ın doğrudan Türkiye'yi hedef görüyor oluşunun aşılması gereken temel meydan okumalar olduğunu iddia etmiştir.⁷⁵

Mehmet Özkan, Somali'nin Türkiye'nin Afrika politikasından bağımsız düşünülemediğini altını çizerek sonuçların tüm Afrika politikasına sirayet edeceğini, uluslararası toplumun Somali sorununu çözmekte isteksiz olduğunu ve 2011 sonrasında Türkiye'nin etkinliğiyle dikkat çektiği Somali'de Türkiye'nin çabalarını boşa çıkarabileceğini önemli uyarılar olarak sunmuştur. Türkiye'nin meşru hükümet dışında muhatap kabul etmemesinin gelecekte sorun teşkil edebileceğini, Somaliland'la yüksek seviyede ilişki kurulması gerektiğini, Türkiye'nin Somali politikasını sürdürülebilirlik merkezinde tutması gerektiğini, ilk yılların aksine artık teorik altyapıyla hareket edilmesinin iktiza ettiğini, Eş-Şebab tehdidine karşı hazırlıklı olunması gerektiğini belirtmiş ve önlem alınmasının yerinde olacağını savunmuştur. Ayrıca uzman personel ihtiyacının çeşitli teşviklerle çözülmesinin Somali politikasını olumlu etkileyeceğini, Somali özel temsilcisi atanmasının yerinde bir adım olacağını, kurumlarda "Somali Yorgunluğu" sendromu-

⁷² Akpınar, "Turkey's," 746-748.

⁷³ Akpınar, "Turkey's," 750-751.

⁷⁴ Bingöl, "Somali'de," 100-102.

⁷⁵ Abdurrahim Sıradağ, "Türkiye-Somali İlişkileri: Sebepler, Dinamikler ve Meydan Okumalar," içinde *Ortadoğu Yılığ 2016*, ed. Kemal İnat ve Muhittin Ataman (Ankara: Kadim Yayınları, 2017), 709-710.

nun ortaya çıkmasının engellenmesi gerektiğini, Somali sorununun küresel ve bölgesel boyutlarını dikkate alarak hareket edilmesinin yerinde olacağını, uluslararası aktörlerle işbirliğine gidilmesinin Batı kaynaklı eleştirileri azaltacağını ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin Somali'de açıkça Türkiye aleyhinde çalıştığını ve bu duruma önlem alınmasının mecburiyet olduğunu ifade etmiştir.⁷⁶

Mahad Wasuge'ye göre ise Türkiye'nin faaliyet ve hizmetleri Mogadişu ve çevresinde kısıtlanmıştır ve Somali'deki kurumlarla ve Somalili kurumlarla yeterince bilgi paylaşılmamaktadır.⁷⁷ Ahmet Yükleyen ve Mohammed Zulkarnain, Türkiye'nin Somali'nin iç dinamikleri konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığını, doğrudan Somali'de bölgede faaliyet yürütmesinin Nairobi merkezli çalışan ülke ve kuruluşları rahatsız ettiğini, Türkiye'nin AMISOM'u desteklemek yerine doğrudan Somali Ordusu'nu yetiştirme faaliyetine başlamasının AB, ABD ve diğer aktörleri rahatsız ettiğini, Somali iç siyasetine örtük olmakla beraber karıştığını, Somali Eğitim Bakanlığı'nın dâhil edilmediği bir süreçle bursiyer öğrencilerin seçilmesine Somali'den tepkiler olduğunu aktarmışlardır.⁷⁸

David Shinn, Türkiye'nin Sahraaltı Afrika ülkeleriyle 2010 sonrası geliştirilen ilişkilerde BM Güvenlik Konseyi geçici üyelik desteklerini elde etmek amacının taşındığını, Doğu Afrika'da etkili bir aktör olma isteğinin Somali'yle kurulan ilişkilerde önemli bir mevki işgal ettiğini, Türkiye'nin yeterli uzmana sahip olmadan hareket ettiğini ve Somali'deki Türkiye etkinliğinin Türk siyasi karar alıcılarla yakından ilişkili olduğunu iddia etmiştir.⁷⁹

Brendon Cannon, Türkiye'nin Somali'deki varlığının sebebinin Somali'de yürüteceği faaliyetlerle elde edeceği prestij ve hareket sahası olduğunu iddia etmiştir. Cannon'un iddiasına göre 2011'de başarısızlığı göze alarak Somali'de etkinliğe başlayan Türkiye, başarılı olarak geleneksel etki sahasının dışında kritik bir bölgede önemli bir mevkie yükselmiş ve Somali'yi kendine çoğu alanda 'bağımlı' hale getirmiştir. Bu perspektifle Cannon, Türkiye'nin Somali'deki varlığını aynı dine mensubiyetle, ortak geçmişle ve hayırseverlikle değil Somali'de elde edeceği siyasi kazanımlarla ve kendi ürün ve hizmetleri için pazarını genişletme arzusuyla açıklamıştır.⁸⁰ Ayrıca,

⁷⁶ Özkan, "Doğu Afrika," 112-118.

⁷⁷ Wasuge, *Turkey's*, 27.

⁷⁸ Yükleyen ve Zulkarnain, "Turkey's," 111-113.

⁷⁹ Shinn, "Turkey's Engagement," 5-7, 17.

⁸⁰ Cannon, "Deconstructing," 99-103.

Türkiye'nin doğrudan Federal Hükümet'le çalışıyor olmasının kendisine Somali iç siyasetine müdahil olma imkânı kazandırdığı iddiasını dile getiren Cannon, Türkiye'nin Federal Hükümetle kurduğu iyi ilişkilerin Türk yatırımcıların 'kazançlı' anlaşmalar yapmasını beraberinde getirdiğini savunmaktadır.⁸¹

Türkiye'nin Somali'deki varlığına dair yapılan yorumların tamamı göz önüne alınarak eleştirilerin incelemesi yapıldığında bazılarının haklı bazılarının haksız eleştiriler olduğu görülmüştür. Türkiye'nin Somali'deki etkinliğinin ekonomik çıkar elde etme ve BM Güvenlik Konseyi üyeliğinde destek alma amacına yönelik olduğu iddialarının asılsızlığı Türkiye-Somali ticaret hacmi incelendiğinde ve Türkiye'nin en son BM Güvenlik Konseyi üyeliği tarihi dikkate alındığında görülmektedir. Orta ve uzun vadede mümkün olacak ticaretten kazanç etme meselesinin temel amaç olarak sunulması gerçeği yansıtmamaktadır. Türkiye'nin Somali politikasının iç siyasetine bağlı bir faaliyet olduğu iddiası Türk Dış Politikasının (TDP) genel seyri incelendiğinde boşa çıkmaktadır. Türkiye'nin TDP'yi çok boyutlu hale getirmek için 1960'lardan bu yana mücadele ettiği görülmektedir. Türkiye'nin Somali politikası, Afrika ortaklık politikası bağlamında şekillenmiştir ve iç siyasetten bağımsız olarak Türkiye'nin etki sahasının olması gereken boyuta yükseltilmesine hizmet etmektedir. Türkiye'nin kabile dinamiklerinden habersiz olarak faaliyet yürüttüğü iddiası ise Türk karar alıcıların ifadeleriyle boşa çıkmaktadır. Bununla birlikte Türkiye'nin bu konuda bazı sıkıntılar yaşadığı çokça dillendirilmektedir. Türkiye, bilinçli olarak Federal Hükümet dışında bir güce yaslanmadan hareket etmektedir. Somali tarihi incelendiğinde dışarıdan gelen aktörlerin kabileler arasında ayrım yaptığında Somalililerin tepkisinin şiddetli derecede olumsuz olduğu açıkça görülmüştür. Türkiye'nin Mogadişu merkezli bir politika takip ettiği ve diğer aktörlerle irtibat kurmadığı iddiası başlangıç için yerinde bir eleştiri olmakla birlikte hâlihazırda durumun daha farklı bir boyutta sürdüğü görülmüştür. Somaliland'da konsolosluk açılmış olması, Mogadişu dışında faaliyetlerin başladığının görülmesi ve uzlaşma için özel temsilci atanmış olması durumları göz önüne alındığında Türkiye'nin sadece Mogadişu'da faal olduğu eleştirisinin doğru olmadığı görülebilmektedir. Türkiye'nin uluslararası toplumla eşgüdümlü çalışmadığı eleştirisi bir yönüyle haklılık bir yönüyle haksızlık içermektedir. Zira Somali konusunda Türkiye'nin diğer aktörlerle bilinçli olarak yakın bir irtibat kurmadığı görülmektedir.

⁸¹ Cannon, "Deconstructing," 115.

Bununla birlikte uluslararası toplum, Türkiye Somali'ye müdahil olana kadar Nairobi merkezli hareket etmiştir. Türkiye'den aynısını beklemek yerinde olmayan bir tutumdur. Çünkü Türkiye'nin kendine has bir metot sahibi olduğu ve buna göre davrandığı anlaşılmaktadır. Somali'de, Türkiye, uluslararası toplumu takip etmemiştir; uluslararası topluma açık bir şekilde öncülük etmiştir. Araştırmacı tarafından Türkiye Yardım Modeli olarak sistemleştirilen modelin Nairobi merkezli yürütülebilmesine imkân yoktur. Ayrıca İngiltere'nin eski sömürgeci olması, Somaliland'la kurduğu ilişkilerin durumu, ABD'nin Barre sonrası süreçte kabileler arasındaki ihtilaflarda taraf olarak hareket etmiş olması, radikal selefi terörle mücadele kapsamında Somalililerin hayatını zorlaştıran ve gereksiz önlemleri uygulamaya geçirmesi, Etiyopya ve Kenya'nın Somali'de istenmeyen aktörler oluşu ve BM'nin Somali'de istenmeyen aktörleri AfB çatısında Somali'ye göndermiş olması gibi durumlar nedeniyle diğer aktörlerin Somali'de sahip oldukları olumsuz intiba bir gerçek olarak Türkiye'nin karşısında bulunmaktadır. Türkiye'nin bahsedilen aktörlerle yakın ilişkiye girmesinin olumlu Türkiye algısına zarar verebileceği ihtimali çok kuvvetlidir. Türkiye'nin Somali iç siyasetine örtük de olsa müdahale ettiğine yönelik iddia ise gerçekleri yansıtmamaktadır. Eş-Şebab dışında Türkiye'nin Somali iç siyasetine müdahale ettiği iddiasını dillendiren aktör, Somalili karar alıcı veya araştırmacıya rastlanılmamıştır.

Türkiye'ye getirilen en haklı eleştiri uzman personel eksikliğidir. Uzman personel eksikliği durumunun yansımaları araştırmacı tarafından Türkçe Somali literatüründe görülmüştür. İngilizce literatürle Türkçe literatür arasında kıyas kabul etmeyecek düzeyde bir fark vardır. Türkiye'ye getirilen haklı eleştirilerden bir diğeri ise bölgenin uluslararası dinamikleriyle yeterince ilgilenmeden Somali politikasını icra ettiğidir. Araştırmacıya göre Somali sorununun kalıcı çözümü, Somali'de yürütülecek çalışmaların yanı sıra Etiyopya ve Kenya'yla ilişkilerin geliştirilmesini gerektirmektedir. Etiyopya ve Kenya 1964'ten bu yana Somali'ye karşı birlikte hareket etmektedirler. 2006'da Güney Somali'de görece istikrarlı bir hayat inşa etmiş İslami Mahkemeler Birliği'nin Etiyopya güçleriyle dağıtılmasının bir ürünü olarak zedelene Somali gururu Eş-Şebab'ı beslemiştir. AfB'ye bağlı Etiyopya-Kenya askerlerinin ve Kenya'nın yürüttüğü Somali mülteci kampındaki personelin Somalili kadınları ve çocukları istismar ettiği uluslararası raporlara kadar yansıyan vahim bir durumdur ve yine Eş-Şebab'a güç kazandırmaktadır.

Türkiye'nin Somali'ye hızlı bir biçimde girmesinin Somalililer nezdinde yüksek bir beklenti oluşturduğu da haklı bir eleştiri olarak görülmektedir. Ancak Türkiye, geçen yaklaşık dokuz senede meseleye ilgisini düşürmeye- rek meselenin soruna dönüşünü engellemiştir. Türkiye, başlangıçta Eş-Şe- bab'la görüşmeyi denemiş olmasına rağmen radikal selefi terör örgütünün barış ortamında değil ancak savaş ortamında güçlü bir pozisyonda olacağı inancıyla hareket etmesi ve Türkiye'yi doğrudan hedef gösterip saldırmış olması Türkiye'nin Somali politikasını tehdit eden bir unsurdur. Ancak Türkiye, terör örgütleriyle mücadele konusunda dünyadaki çoğu ülkeden daha birikimli bir pozisyonda bulunmaktadır. İktiza etmesi halinde aktif mücadeleye girebilecek kapasitededir. Meselenin sorun teşkil eden boyutu, gelecekte gerçekleşmesi ihtimal dâhilinde olan menfur bir saldırıda Türk personel kaybının Türkiye kamuoyunda nasıl bir tepkiyle karşılanacağını Türkiye'nin bilmemesidir. Bununla birlikte Türkiye'nin ve bölgedeki Türk personelin Somalililerin teveccühüne mazhar olduğu ve Türkiye'ye saldırının radikal selefi terör örgütüne prestij kazandırmayacağı aksine zarar vereceği bölgeyi yakından takip eden araştırmacıların tezleri arasındadır ve bizce de Eş-Şebab'ın Türkiye'ye saldırması, kısıtlı düzeye inen halk desteğini azaltacaktır. Bir diğer sorun ise iç savaşın kesin olarak bitmemiş olmasıdır. Hâlihazırda Eş-Şebab tehdidinin boyutu, kabileleri birbiriyle çatışmaktan uzak tutmasına rağmen Eş-Şebab tehdidi ortadan kalktıktan sonra ne olacağı hakkında kesin bir öngörü yapmak mümkün görünmemektedir.

4. Sonuç

Çalışma neticesinde Türkiye'nin Somali'de, ayrılan maddi kaynak bakımından en etkin dördüncü aktör olduğu ancak kendine has yardım modeli nedeniyle en etkin aktör olduğu görülmüştür. Türkiye-Somali ilişkilerinin kazan-kazan stratejisi olarak şekillendiği, tarafların kazanımlar elde ettiği anlaşılmış, Türkiye'nin kısa ve uzun vadeli beklentilerinin olduğu ortaya konulmuştur. Türkiye Yardım Modeli olarak adlandırdığımız bir modelin var olduğu görülmüş ancak modelin başka bir aktöre uygulandığı bulgusuna henüz ulaşamamıştır. Yabancı araştırmacıların çalışmaları ve Somalili karar alıcıların söylemleri ışığında Türkiye'nin Somali'de toplumsal kabul gördüğü anlaşılmıştır.

Altı çizilmesi gereken husus, Türkiye'nin Somali politikasının Afrika Politikası bağlamında şekillendiği ve ortaya konulduğu gerçeğidir. Türkiye, Afrika ülkeleri bağımsızlıklarını kazanmaya başladığı günden beri arzu

ettiği Afrika ülkeleriyle kuvvetli ilişkiler kurma politikasını, Somali'de uygulamaya koyarak bölgede bulunmasının zemini olacak faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin Afrika'da varlık göstermesi hayatın olağan akışına uygun bir eylemdir ve bu akışı besleyen en kuvvetli damar Somali'den akmaktadır. İçinde olunan küresel salgın nedeniyle çoğu ülke ve kamuoyu kendi meselelerine odaklanmış haldedir ancak nihayetinde küresel salgının etkisi kırıldıktan sonra ülkeler ve kamuoyları eski gündemlerine yeniden eğileceklerdir. Orta büyüklükte bir devlet olarak kabul edilen Türkiye'nin uluslararası siyasetin seyrinde daha etkili bir aktör olabilmesi için kaynaklarını verimli kullanması ve bunu kamu diplomasisi bağlamında uluslararası kamuoyuna sunabilmesi gerekmektedir. Somali'yle geliştirilen ilişkiler bu konu için ideal bir tip niteliğindedir. Soğuk Savaş sonrasında en uzun süre devlet otoritesinin tesis edilemediği ve kargaşanın hâkim olduğu, uluslararası radikal selefi terörün yerleştiği, nüfusunun ciddi bir kısmının mülteci yahut sığınmacı konumunda olduğu, kendi kaynaklarını kullanamayan, birliğini ve bütünlüğünü henüz sağlayamamış Somali'nin mevzubahis şartlarında meydana gelecek her olumlu gelişme Somali açısından, Doğu Afrika açısından ve uluslararası siyaset açısından önem arz etmektedir. Türkiye'nin Somali'de yürüttüğü ve Somali için yürüttüğü faaliyetler Somali'de uluslararası toplumun çabalarından daha başarılı olmuştur ve bu durum Türkiye Yardım Modeli olarak kavramsallaştırılan politika modeli sayesinde gerçekleşmiştir. Bütün bunlarla birlikte Somali'de henüz istikrar tam olarak tesis edilememiştir. Türkiye'nin yapması gereken, faaliyetlerini derinleştirerek sürdürmesi ve uluslararası kamuoyunu çalışmalarından haberdar etmesidir.

Kaynakça

- Aid Flows in Somalia Analysis of aid flow data. *Ministry of Planning, Investment and Economic Development Federal Republic of Somalia*. Mogadişu, 2018.
- Aid Flows in Somalia Analysis of aid flow data 2016. *World Bank Group*. Mogadişu, 2016.
- Akova, Yücel. *Somali Ülke Bülteni*. Ankara: Ekonomi Bakanlığı İhracat Genel Müdürlüğü, 2018.
- Akpınar, Pınar. "Turkey's Peacebuilding in Somalia: The Limits of Humanitarian Diplomacy." *Turkish Studies* 14, no. 4 (2013): 735-757.

- Asiedu, Michael. "Turkey-Africa Relations: Spotlight on Somalia." *Policy Update Gpot*, no. 14 (Kasım 2017): 1-5.
- Bingöl, Oktay. "Somali'de Barış ve Kalkınma Sürecinde Türkiye'nin Rolü." *Gazi Akademik Bakış* 7, no. 13 (2013): 81-106.
- Bir, Çevik. *Somali'ye Bir Umut*. İstanbul: Sabah Kitapları, 1993.
- Cannon, Brendon. "Deconstructing Turkey's Efforts in Somalia." *Bildhaan*, no. 16 (2016): 98-123.
- Çavuşoğlu, Mevlüt. *2019 Yılına Girerken Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Girişimci ve İnsani Dış Politikamız*. Ankara: T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2018.
- Derman, Giray Saynur ve Vefa Kurban. "Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına Etkisi ve ABD-SSCB ile İlişkiler." *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 16, no. 33 (2016):455-484.
- Elmi, Afyare Abdi. *Somali: Kimlik İslami Hareketler ve Barış*. çev. Zekiye Baykul. İstanbul: Açılım Kitap, 2012.
- Faaliyet Raporu 2018. *TİKA*. Ankara: Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, 2019.
- Fragile State Index. *Fund For Peace*. Washington, 2018.
- Harte, Julia. "Turkey Shocks Africa." *World Policy Journal* 29, no. 4 (Kış 2012/2013): 27-38.
- Kavas, Ahmet. *Tarihten Bugüne Somali*. İstanbul: AFAM, 2017.
- Kavas, Ahmet. "Doğru Afrika Sahilinde Osmanlı Hakimiyeti: Kuzey Somali'de Zeyla İskelesinin Konumu." *İslam Araştırmaları Dergisi*, no. 5 (2001): 109-134.
- Lewis, I. M. *Understanding Somalia: Guide to Culture, History and Social Institutions*. Londra: Haan Associates, 1993.
- Metz, Helen Chapin. "Country Profile." *İçinde Somalia A Country Study*. Editör: Helen Chapin Metz, xiii-xxi. Virginia: DAPAM, 1993.
- Morgenthau, Hans J. *Politics Among Nations*. New York: Alfred A. Knopf, 1948.
- Omar, Mohamed Osman. *The Road to Zero*. Londra: Haan, 1992.
- Orhonlu, Cengiz. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti: Habeş Eyaleti*. Ankara: TTK Yayınları, 1996.
- Özkan, Mehmet. *Doğu Afrika Jeopolitiği ve Türkiye'nin Somali Politikası*. İstanbul: SETA Yayınları, 2014.
- Pazarcı, Hüseyin. *Uluslararası Hukuk*. Ankara: Turhan Kitabevi, 10. baskı., 2011.
- Samatar, Said S. "Historical Setting." *İçinde Somalia A Country Study*, Editör: Helen Chapin Metz, 1-55. Virginia: DAPAM, 1993.

- Shinn, David. "Turkey's Engagement in Sub-Saharan Africa Shifting Alliances and Strategic Diversification." *Chatham House Research Paper*, 2015.
- Sıradağ, Abdurrahim. "Türkiye-Somali İlişkileri: Sebepler, Dinamikler ve Meydan Okumalar." İçinde *Ortadoğu Yıllığı 2016*, Editörler: Kemal İnat ve Muhittin Ataman, 697-713. Ankara: Kadim Yayınları, 2017.
- "Somalia: Language & Culture". *RBE-RN*. New York, 2012.
- "27533 sayılı Genelge." Resmi Gazete. Mart 2010.
- Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2011. *TİKA*. Ankara: Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, 2012.
- Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2012. *TİKA*. Ankara: Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, 2013.
- Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2013. *TİKA*. Ankara: Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, 2014.
- Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2014. *TİKA*. Ankara: Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, 2015.
- Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2015. *TİKA*. Ankara: Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, 2016.
- Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2016. *TİKA*. Ankara: Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, 2017.
- Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2017. *TİKA*. Ankara: Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, 2018.
- Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2018. *TİKA*. Ankara: Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, 2019.
- Wasuge, Mahad. *Turkey's Assistance Model in Somalia: Achieving Much With Little*. Mogadishu: Heritage Institute, 2016.
- Yükleyen, Ahmet ve Mohammed Zulkarnain. "Turkey's Foreign Policy in Somalia." *Journal of Caspian Affairs* 1, no.2 (2015): 97-120.

İnternet Kaynakları

- "II. İstanbul Somali Konferansı "Somali'nin Geleceğine Hazırlık: 2015 için Hedefler." *Dışişleri Bakanlığı*. Son Erişim: 14 Nisan 2020. "<http://www.mfa.gov.tr/2-istanbul-somali-konferansi.tr.mfa>.
- "Aden Körfezi Tezkeresi Resmi Gazete'de." *Anadolu Ajansı*. 9 Şubat 2019, Son Erişim: 14 Nisan 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/aden-korfezi-tezkeresi-resmi-gazetede/1387643>.
- "Assessing Turkey's Role in Somalia." *International Crisis Group, Policy Briefing*. 8 Ekim 2012. Son Erişim: 14 Nisan 2020. <https://www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/somalia/assessing-turkey-s-role-somalia>.

- Baker, Olgan. “Somali-Somaliland Görüşmeleri Özel Temsilcisi.” *Twitter Biyografisi*, 20 Haziran 2019, Son Erişim: 14 Nisan 2020. <https://twitter.com/olganbekar>.
- “Başbakan Somali’de.” *Sabah*. 19 Ağustos 2011, Son Erişim: 14 Nisan 2020. <https://www.sabah.com.tr/dunya/2011/08/19/basbakan-somalide>.
- “Büyükelçilik Tarihi ve Önceki Büyükelçilerimiz.” *T.C. Mogadişu Büyükelçiliği*. Son Erişim: 14 Nisan 2020. <http://mogadisu.be.mfa.gov.tr/Mission/MissionChiefHistory>.
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan, Somali Başbakanı Hayri’yi Kabul Etti.” *T.C. Cumhurbaşkanlığı*. 20 Eylül 2017, Son Erişim: 14 Nisan 2020. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/83566/cumhurbaskani-erdogan-somali-basbakani-hayriyi-kabul-etti>.
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan, Somali Başbakanı Hayri’yi Kabul Etti.” *T.C. Cumhurbaşkanlığı*. 26 Ekim 2017, Son Erişim: 14 Nisan 2020. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/86102/cumhurbaskani-erdogan-somali-basbakani-hayriyi-kabul-etti>.
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan Somali’de.” *T.C. Cumhurbaşkanlığı*. 3 Haziran 2016, Son Erişim: 14 Nisan 2020. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/44254/cumhurbaskani-erdogan-somalide>.
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan Somali’de Büyükelçilik açtı, 9 anlaşmayı imzaladı.” *Habertürk*. 3 Haziran 2016, Son Erişim: 14 Nisan 2020. <https://www.haberturk.com/dunya/haber/1248751-cumhurbaskani-erdogan-somalide-buyukelcilik-acti-9-anlasmayi-imzaladi>.
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan Somali’ye umut oldu.” *Anadolu Ajansı*. 10 Şubat 2018, Son Erişim: 14 Nisan 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cumhurbaskani-erdogan-somaliye-umut-oldu/1059396>.
- “Elçiliğe hain saldırı: 1 şehit.” *Milliyet*. 28 Temmuz 2013, Son Erişim 14 Nisan 2020. <http://www.milliyet.com.tr/elcilige-hain-saldiri-1-sehit/gundem/detay/1742622/default.htm>.
- Erdoğan, Recep Tayyip. “The Tears of Somalia.” *Foreign Policy*, 10 Ekim 2011, Son Erişim: 14 Nisan 2020. <https://foreignpolicy.com/2011/10/10/the-tears-of-somalia/>.
- “Erdoğan Somali’nin fatihi.” *Anadolu Ajansı*. 12 Temmuz 2013, Son Erişim: 14 Nisan 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/erdogan-somali-nin-fatihi/232798>.
- “Famine in Somalia: causes and solutions.” *Oxfam*. Son Erişim: 14 Nisan 2020. <https://www.oxfam.org/es/node/3573>.

- “Milli Savunma Bakanı Akar: Türkiye Somali halkının her zaman yanında yer almıştır.” *Sabah*. 8 Kasım 2018, Son Erişim: 14 Nisan 2020. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2018/11/08/milli-savunma-bakani-akar-turkiye-somali-halkinin-her-zaman-yaninda-yer-almistir>.
- “No: 49, 16 Şubat 2014, Ülkemizin Somali’ye yapmakta olduğu yardımlar hk.” *Dışişleri Bakanlığı*. Son Erişim: 14 Nisan 2020. http://www.mfa.gov.tr/no_-49_-16-subat-2014_-ulkemizin-somali_je-yapmakta-oldugu-yardimlar-hk.tr.mfa.
- “Our Government.” *Somaliland*. Son Erişim: 1 Ocak 2021. <http://somalilandgov.com/the-administration/>.
- “Recep Tayyip Erdoğan’ın 22 Eylül 2011 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda yaptığı konuşma.” *Wikisource*. Son Erişim: 14 Nisan 2020. https://tr.wikisource.org/wiki/Recep_Tayyip_Erdo%C4%9Fan%27%C4%B1n_22_Eyl%C3%BCl_2011_tarihinde_Birle%C5%9Fmi%C5%9F_Milletler_Genel_Kurulu%27nda_yapt%C4%B1%C4%9F%C4%B1_konu%C5%9Fma.
- “Somali 6. Yüksek Düzeyli Ortaklık Forumu’nda Yaptıkları Konuşma.” *T.C. Cumhurbaşkanlığı*. 23 Şubat 2016, Son Erişim: 14 Nisan 2020. <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/39904/somali-6-yukse-dukzeyli-ortaklik-forumunda-yaptiklari-konusma>.
- “Somali Başbakanı Ali Hayri: Somali halkı sonsuza kadar Türkiye’ye minnettar kalacak.” *Anadolu Ajansı*. 28 Ekim 2017, Son Erişim: 14 Nisan 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somali-basbakani-ali-hayri-somali-halki-sonsuzakadar-turkiyeye-minnettar-kalacak/949999>.
- “Somali Cumhurbaşkanı Fermacu: Türkiye bize yardım eli uzatan tek ülke oldu.” *Anadolu Ajansı*. 16 Ekim 2017, Son Erişim: 14 Nisan 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somali-cumhurbaskani-fermacu-turkiye-bize-yardim-eli-uzatan-tek-ulke-oldu/939237>.
- “Somali Cumhurbaşkanı Muhammed Cumhurbaşkanlığı Külliyesinde.” *T.C. Cumhurbaşkanlığı*. 25 Nisan 2017, Son Erişim: 14 Nisan 2020. <https://www.tccb.gov.tr/basin-aciklamalari/365/74908/somali-federal-cumhuriyeti-cumhurbaskani-muhammed-abdullah-muhammed-farmajonun-ulkemizi-ziyareti>.
- “Somali ktlığı İKÖ gündeminde.” *BBC*. 17 Ağustos 2011, Son Erişim: 14 Nisan 2020. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/08/110817_somalia_turkey.

- “Somali Türk Görev Kuvveti Komutanlığında mezuniyet heyecanı.” *Anadolu Ajansı*. 7 Ağustos 2018, Son Erişim: 14 Nisan 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somali-turk-gorev-kuvveti-komutanliginda-mezuniyet-heyecani/1224995>.
- “Somali ve Somaliland Arasındaki Sorunların Çözümüne Türkiye Katkısı.” *T.C. Cumhurbaşkanlığı*. 13 Nisan 2017, Son Erişim: 14 Nisan 2020. <https://www.tccb.gov.tr/haberler--abdullah-gul-/1726/10868/somali-ve-somaliland-arasindaki-sorunlarin-cozumune-turkiye-katkisi>.
- “Somalia Country Review.” *Country Watch*. Son Erişim: 1 Şubat 2020. <https://www.countrywatch.com/intelligence/countryreviews?countryid=158>.
- “Somalia Population.” *World Meters*. Son Erişim: 2 Şubat 2021. <http://www.worldometers.info/world-population/somalia-population/>.
- “Somali’de FETÖ’den Maarif Vakfı’na devredilen okullar.” *Anadolu Ajansı*. 18 Mayıs 2017, Son Erişim: 14 Nisan 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/somalide-maarif-vakfina-devredilen-okullar-ilk-mezunlarini-verdi/0/355218>.
- “Somali’de FETÖ’ye ait okullar yeniden yapılandırılacak.” *Anadolu Ajansı*. 20 Ağustos 2016, Son Erişim: 14 Nisan 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somalide-fetoye-ait-okullar-yeniden-yapilandirilacak/632251>.
- “Somali’de kız çocuklarının popüler ismi: İstanbul.” *Anadolu Ajansı*. 6 Temmuz 2018, Son Erişim: 14 Nisan 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somalide-kiz-cocuklarinin-populer-ismi-istanbul/1196335>.
- “Somali’ye 30 milyon dolarlık ekipman yardımı ulaştırıldı.” *Anadolu Ajansı*. 2 Nisan 2017, Son Erişim: 14 Nisan 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somaliye-30-milyon-dolarlik-ekipman-yardimi-ulasitirildi/786133>.
- “The Rotation Convention: The Real Scandal of Somalia’s 4.5 Power Sharing System.” *Somalia News*. Son Erişim: 14 Nisan 2020. <https://somalianewsroom.com/the-rotation-convention-the-real-scandal-of-somalias-4-5-power-sharing-system/>.
- “THY Mogadişu Seferlerine Başladı.” *BBC*. 6 Mart 2012, Son Erişim: 14 Nisan 2020. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/03/120306_turkish_airlines.

- “Türkiye-Afrika ilişkileri 2018’de hız kazandı.” *Anadolu Ajansı*. 23 Aralık 2018, Son Erişim: 14 Nisan 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-afrika-iliskileri-2018de-hiz-kazandi/1346417>.
- “Türkiye-Afrika İlişkileri, İlişkilerin Kurumsallaşması-Dördüncü Dönem.” *Dışişleri Bakanlığı*. Son Erişim: 14 Nisan 2020. <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>.
- “Türkiye-Afrika İlişkileri, Tarihi Perspektif.” *Dışişleri Bakanlığı*. Son Erişim: 14 Nisan 2020. <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>.
- “Türk hastaneleri Somali halkına umut oldu.” *Anadolu Ajansı*. 1 Ocak 2018, Son Erişim: 14 Nisan 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turk-hastaneleri-somali-halkina-umut-oldu/1019877>.
- “Türk Kızılayı Genel Başkanı Kınık: Türk tipi yardım özgün bir model.” *Anadolu Ajansı*. 19 Ağustos 2018, Son Erişim: 14 Nisan 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turk-kizilayi-genel-baskani-kinik-turk-tipi-yardim-ozgun-bir-model/1235446>.
- “Türk ve Somali halkları arasında yeni ve güçlü bağlar kurulmaktadır.” *Anadolu Ajansı*. 23 Şubat 2016, Son Erişim: 14 Nisan 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turk-ve-somali-halklari-arasinda-yeni-ve-guclu-baglar-kurulmaktadır/525881>.
- “Türkiye, Somali Ordusu’nu Silahlandırıyor.” *İktibas Dergisi*. 7 Ocak 2018, Son Erişim: 14 Nisan 2020. <http://iktibasdergisi.com/2018/01/07/turkiye-somali-ordusunu-silahlandiriyor/>.
- “Türkiye-Somali Ortaklığı: İleriye Doğru’ Forumu başlıyor.” *Anadolu Ajansı*. 30 Kasım 2018, Son Erişim: 14 Nisan 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-somali-ortakligi-ileriye-dogru-forumu-basliyor/1326139>.
- “Türkiye ile Somali stratejik ortak.” *Anadolu Ajansı*. 2 Haziran 2012, Son Erişim: 14 Nisan 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-ile-somali-stratejik-ortak/364131>.
- “Türkiye, Somali’nin IMF Borcunu Ödedi.” *Dünya Gazetesi*. 5 Kasım 2020, Son Erişim: 5 Kasım 2020. <https://www.dunya.com/ekonomi/turkiye-somalinin-imf-borcunu-odedi-haberi-487913>.
- “Türkiye’den Somalili askerlere özel eğitim.” *Anadolu Ajansı*. 7 Nisan 2018, Son Erişim: 14 Nisan 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiyeden-somalili-askerlere-ozel-egitim/1110996>.
- “Türkiye’nin ilk Somali Büyükelçisi belli oldu.” *Hürriyet*. 13 Eylül 2011, Son Erişim: 14 Nisan 2020. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkiyenin-ilk-somali-buyukelcisi-belli-oldu-18719810>.

- “Türkiye'nin Mogadişu Büyükelçisi Bekar: Biz Somali'de hiçbir aktörle rekabet içinde olmadık.” *Anadolu Ajansı*. 17 Ağustos 2018, Son Erişim: 14 Nisan 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/10-buyukelciler-konferansi-turkiyenin-mogadis-u-buyukelcisi-bekar-biz-somalide-hicbir-aktörle-rekabet-icinde-olmadik/1233889>.
- “Türkiye'nin Somali'de açtığı yurt dışındaki en büyük üssü hakkında tüm merak edilenler.” *BBC*. 6 Ekim 2017, Son Erişim: 14 Nisan 2020. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41510485>.
- “Uluslararası Kuruluşlarla İlişkimiz: Afrika Birliği.” *Dışişleri Bakanlığı*. Son Erişim: 14 Nisan 2020. <http://www.mfa.gov.tr/afrika-birligi.tr.mfa>.
- “What Type Of Government Does Somalia Have?.” *World Atlas*. Son Erişim: 14 Nisan 2020. <https://www.worldatlas.com/articles/what-type-of-government-does-somalia-have.html>.